

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

МУСТАҚИЛ ҲАФТАЛИК ГАЗЕТА

1992 ЙИЛ, 17 ЯНВАРЬ, № 3 (3159). ЖУМА

ЯНГИ АРАВАДАГИ ЭСКИ ҚУШИҚ

ХОЗИР Жириновский, Алксис, Макашов, Петрушенко сингари машум ўн еттинчи йилларнинг оластари инқилобчиларини эслатувчи сўзлардан, телеборани Невзоровлар яна бош кўтариб қолишти. Улар рус шовинизмининг авж олдириб, ҳарна қилиб бўлса ҳам, собиқ Иттифоқни қайта тиклаш, «айбдорлар»ни авёсиз жазаолиш талаб қилиб чиқимодлар.

Кейинги пайтларда айрим марказ маълумоти саҳифаларида бу «ватанпарварлар»нинг номлари тез-тез эсланидиган бўлиб қолган. Шундан, Ҳатто ўзинида чоп этиладиган «русизабон» рўномадорлар бери фақат қорин тўнғазини васвасанига тушиб қолган ўз мулкисининг хатини босиб чиқарибди. Хат «Яшасин Жириновский, яшасин Сталин, яшасин Гитлер!» деган қачирқиқлар билан ақулланибди.

Хусусан, президентликка ҳақон даврлар Жириновскийнинг идишлари ҳар жойда ҳам тошлари, Яқинда машҳур «бу арбоб» «Наш современник», «Молодая гвардия» журналлари муҳлислари томонидан уюштирилган учрашувда «камтарона» шундай гапларни айтди: «Ҳақиқатини айтиш пайти келди. Сўзларда ҳақиқатини айтмоқ керак. Мен сўзсизман, шунинг учун ҳақиқатини гапираман».

У сўзида давом этиб, ўзи ўйдатиб «ҳақиқатини куйилди» таърифлади. «Бондарев қайта қуришни самолётга ўхшатиб, авурича хос ҳақ гапни айтди. Тўғри, бу қайта қуриш эмас, балки сўзида луттиозлик, давлатга қарши хонлиқ бўлди. Мен ўзбекистонда яшаб (?) ҳамма раҳбарлик ишлари маҳаллийлик қўлга топширишнинг шохиди бўлдим. Улар давлатни бошқариш ишларига лаёқатсиздир».

Ҳақоратомуз бу сўзлардан кейин «бошқаришга лаёқатли» бўлган грузинларни қандай қилиб, Иттифоққа «қайтариш» ҳақида ҳам бу «даҳо»нинг ўз фалсафаси бор: «Ишни ҳуқуқий йўл билан амалга оширамиз. Осетинлар билан абхазияликлар Россияга қўшилишлари. Майли, қўшилишларини! Бу Грузиянинг янги ҳудуди бизнинг қўлимизга ўтди дегани. Ундан кейин турк-месхетинларни юборамиз. Сунг икки-содди бойқот эълон қиламиз, Қарабаски, Грузиянинг ўзи йўқ-да!»

Бу алаҳсираш эмас, ишон билан айтилиб, олға сурилатган гога...

Ҳариб чорамкам бир асрдан бери «Қизил империя»нинг гогавий курилиб, ёлғон-лиш, фиксу фасод, зулму эа ўзравонлиқини муваддас шпирта айланган бошқаришнинг бўлашақ пайтда яна аввалдай «ғў тарихий» йўналишига тушиб олган «Правда»нинг кейинги соқларидан бирдан ҳарбий шарҳловчи полковник Василий Изаршевнинг «Қизил Армия ҳаммадан қудратлими?» сарлавҳали мақолиси эълон қилинди.

Полковник Ёшу қари бабарав иззат-икром кўрсатидиган шонли Қизил Армиянинг бугунги кунга келиб нега обрўёзланган қолдирди, нима учун ҳамма ундан юз ўгирмоқда, дея фйон чекиб «қалби поқ одамлар»га мувожаз қилади ва ўзи осонгина жавоб қайтиради: армия инча бўлиб турадиган ноҳуш ҳодисалар, хизмат бурчини ўтай бошлаган Ёш соқдаларга ёмон муносабат, «ота-оналари томонидан юборилган жунатмаларни талон-тароқ қилиш, ошонда еб турган овқатини ҳам тортиб олишлар» кўпайиб кетганига гўёки Армиядаги сўзиён бўлимларнинг турғатлини сабаб бўлган эмиш. Энди куйидаги «сўз»га эътибор бериш: «Илгари иззат-нафсонияти ноурин камситилган Ёш солдат замолоти олдига кириб ўз юрагида борини тўкиб солиши мумкин эди. Энди эса ундай эмас».

Мўхарам полковник бу билан сўзиён бўлимлар тарқатиб юборилгунга қадар (ҳаммага маълум, улар қайндаган тарқатиб юборилди!) армиядаги аҳоли бўлиб, тартиб-интизом бўлиб эди, ҳамма бало бирбайи мафқуранинг йўқ қилинишига демоқчи бўлди.

Аслида-чи? Ахир, «дедовщина» деб аталувчи ўта шафқатсизлик иллати Қизил Армияда ўн йиллар давомида ҳукм сўриб келатгани ҳаммага маълум-ку! Қайси шонли Армияда не умидлар билан йилгитлик бурчини адо этишга келган Ёш соқдали армия кечалари теппо уйғорлар, қаҳратон кичида соқув су билан пол, ҳатто, ҳоҳлатхона ювишгача мажбур этилади!р

Бир неча йиллардан бери каттақабл ўдирилатган ёни азоб-укубатларга чидолмай Армиядан қочиб кетаётган, ўз жонига ҳасид қилишга қарор этиётган аскарларнинг сонини ошса ошдики, камайгани йўқ. Дунёдаги бирон-бир давлат Армийасида бу даражада паронада тартибсизлик, тарбиясизлик ҳукм сурмаса керак!

Нуқтаи назар

Изаршев бундан бутунлай тескари ҳулоса чиқариб, шундай идъо қилади: «Балки, сиз газетхонлар, ўзини ёки ҳозирги даврда ўз Армияси шаънини бўлашақ биздагидек авж олган бирон мамлакат номини айта олмасин! Ёш, бундай бўлмаса керак!»

Рост, «бундай» ер кузда топилмайди!

Яна шунинг ҳам айтмоқ керакки, бу, полковник Ёшнинг, «кўнгина ахборот воситалари, радио ва телевидение орқали Армияга қўтариб қилинатган ҳужумнинг натижаси» ҳам эмас! Русларда «Айқиннинг битта-ю битта қўшиги бўлади, у ҳам бўлса асал ҳақида», деган мақол бор. «Правда» мақоласининг «қўшиги» нималарга бориб тақаллаётганини сезгандирис. У бутун афгон ҳалқини қон қақшатиб, юз минглаб хотин-қоқ, кексаю гўдақнинг устига таин солган, сон-сансоқсиз қишлоғу шаҳарларини вайрон қилган боқичини армия штабининг бошлиғи Громовин ҳамма мотрошларини ўқи дивизия қўмондонини Мироновни кўкларга қўтариб мақташга тушади. Уларни ҳақиқий Ватан ўғлонлари (ҳар ким ўз юртининг ўғлини бўлган яхши эмасми!), чин қалби инсонлар дея таърифлади. Афғон урушининг биринчи кунларидан охиригача туриб берган «темир иродали» Громовиннинг раҳм-шафқатли ҳарбий бошлиғи энгилга мисол сифатида қуйидаги воқеани хўра қилади: «У Москвадан Язов берган кўрсатма (?)га бивоно афғон қишлоқларини бомбардимон қилишга буюриб берди», сўнг кўчаларга чиқариб қўйилган бегуноқ кишилар мурдасини кўриб, йиғлаб юборган» экан. «Одавийлик»ни қаранг...

Мақола муаллифи ҳеч тап тормай бу «тақсирларга» «Россиянинг буюк фўқароси» Андрей Сахаров ҳам қўшилган бўларди деганлик таъбирини ёзди. Қолбўки, жирканас боқичинчилик урушига қарши бош кўтарган, зулм-истебоднинг ашаддий душманига айланган бу зот умрининг охиригача ўз эътиқоидида собит турган, айниқса, «Афғон»да «саркардаларнинг кирдиқорларини авёсиз фощ қилган, Шундай экан, унинг эъгулик рамзи бўлиб қолган пониза номидан жирканас мақсад йўлида фойдаланиш — буюк алломо руҳини безовта қилишдек нописона қабоҳатдан бошқа нарса эмас!»

«Қўшиқ» авжига чиқди: «Тайгадан то Британия со-

МУҲТАРАМ ИСЛОМ АБДУГАНИЕВИЧИ

Ассалому алайкум.

Сизнинг умумхалқ тарафидан президент қилиб сайланганингиз, жумҳуриятимиз эса истиқлол байроғини кўкка кўтаргани беҳад жаҳоншумул воқеа, ҳаммамиз учун айни муддао бўлдики, бу улкан ғалаба билан чин дилдан муваққаб бўлган.

Халқимиз ўз мушуқалла-

рини осон қила оладиган, етим-есирлар бошини силайдиган, одамларвар, ҳожабарор, имон-эътиқоди бут, иродаси маҳкам, танти ва одил ўғлонини йўлбошчи қилиб танлашда янглишмади, олдингиздаги юмушларни уддалаб, авлодлар тарбиясизликка қайтариб, эл-юр-

НОСИР МУҲАММАД

ХАЙРЛАШУВ

Иккилиб бормоқда Қизил салтанат, Остида қолдириб Не-не лолларни, Далимда йўқ ўнчи, Алам бор фақат, Гарчи отмагайман, Унга тошларини.

Алам қилар ахир, Яшаман шодон Туманли эртага Оруза-ҳавасда, Оқни қора дебман, Ҳақ сўзин бўлди, Бахтинан қўлабман Рангин қафасда.

Кўксимни керибман Даҳрий бўлдим деб, Тилимни кесаллар Айтибман раҳмат. Пахтазор ичида Юрам ваҳар еб, Шпор қўтарибман: «Удуглар меҳнат!»

Гарчи ҳалқ қилди Бобомни замон, Отам содиқ ўтди Алван байроққа. Шу гога ўтди Куйди неча жон, Парвона урғандай Ўзин чироқдай.

Бобил минорасини Тилдай олган Турфа рангу Турфа тили оломон. Биз ҳам леки курдик Қон ва тер билан, Кумдаги қасрдий Бир зумда вайрон.

Зумлатдан кўйиб Чўққан қиссадек, Кўзаларимиз тийра, Хаёллар барбод. Йўл бошда ҳайрон Турбабин-ку теги, Эртақларин тинглаб Улғайган авлод.

Абадий нарса йўқ Бу замил узра, Замонлар кечади Мисоли қақин.

Бир умид далимда Пирпирар хира: Аччиқ ўтмишимиз Топмоқда яку.

Оқсиз тарқалар Оқсиз йиллар гафлат, Тарқалар тумандек Қўрқинч қулқаси. Алvido, Ёлғонга Чўмган салтанат, Ассалом, озоқ юрт, Зие ўлкаси.

नावويىغا бағишланган ГОБЕЛЕН

Яқинда таниқли тасвирий санъат Устаси Маргарита Глебова Старовойтова Ўзбекистоннинг бош кутубхонасига Алишер Навоийий сиймоси акс этган бадий гиламни тухфа қилди. Мазкур тасвирий санъат асарини юксак маҳорат билан қўлда жундан тўқилган.

Тухфа маросимида безакли гилам муаллифи: «Ўзбек халқига бўлган чексиз ҳурматим ва муҳаббатим рамзи сифоси акс этган ушбу гиламнинг унинг номи билан аталган кутубхонага тухфа қилдим. Шу билан бирга Ўзбекистоннинг мустақил республика деб эълон қилинганини қўнчилиқ қатори мен ҳам зўр мамнуният билан қаршилаганимни айтмоқчи эдим», — дея дил сўзларини иҳзор қилди.

Маргарита Старовойтова таниқли украин рассомидир. У 1922 йилда Орбурт шаҳрида туғилган. Улуғ Ватан уруши қатнашчиси. 1950 йилда Львов амалий ва тасвирий санъат билим юртини тугатган. 1958 йилдан бери Иттифоқ рассомлар уюшмасига аъзо. Унинг тасвирий санъат асарлари турли кўргазмаларда намойиш қилиниб, санъатшунослар томонидан юксак баҳоланган. 1988 йили Маргарита Старовойтова Тошкент шаҳрида муқимлашиб, Ўзбекистоннинг маданий ҳеътида фаол иштирок этиб келмоқда. Навоийий йилида у улуг мутафаккир сиймоси акс эттириладиган бир неча тасвирий санъат асарини яратди. Навоийийнинг ушбу портрети рассомнинг шу туркумдаги асарларидан биридир.

Мазкур безакли гилам Ўзбекистон миллий кутубхонасига кўргазмахонасининг тўридан

жуой олд. Бу хона ҳамма китобхонлар билан гавжум бўлиб, унда домий равишда китоб кўргазмалари намойиш этилади, шеърхонликлар, адабий кечалар, шонир ҳамда ёзувчиларнинг адабиёт ва санъат муҳлислари билан қизиқарли учрашувлари бўлиб туради.

Каримбек ҲАСАН, Алишер Навоийий кутубхонасига чети эл адаббети бўлимининг бошлиғи

ХАЛҚ ҚАДРЛАГАН ИСТЕЪДОД

Киш чилласининг ҳайратга солуви илҳ ҳавосидан жимгина нафас олаётган кўна ва табаррук даргоҳ... Ҳамза номиданги Ленин орденли Ўзбек Давлат Академика драма театрини кўз қозонида кайнаб етилган яна бир истеъдоднинг етими билан таваллудини нишонлаш арафасида турибди.

Аслида тарих учун етмиш йил к ксинини тўлдириб, чуқур бир нафас олишдек гап. Аммо инсон учун эса бутун бир тўрт фаслани ўзига жамлаган ҳабт...

Ўзбек халқининг севимли санъаткори, СССР халқ артисти, СССР Давлат ҳамда Ҳамза номиданги Ўзбекистон Давлат мукофотларининг соғиндорини Зикир Мухаммаджонов йиллар сингиласида сахна ва экранда яратган сиймолари билан халқ меҳрига, ардоғига мушарраф бўлган инсондир. Бетакдор санъаткорлар Абдор Ҳидоят, Маннон Уйғур, Сора Эшонтураева ва бошқалар ўзига ҳок маетаб яратган бу даргоҳга бир пайлар қўйган Умидли қадами унинг орзуларини рубога чиқарди. Халқ билан рубаро қилди... Зикир асли гаҳ доҳий бўлиб, гаҳ мутасил май ичиб, қўллари набирасининг қониға бўлган Қўсайн Бойқаро, йиллар излаётгани пешонасига кат-кат ажин солган Бўронли Эндий... Бўлиб томошабин хотирасига муҳланди.

хонадон қандай ҳувиллаб қолса, назаринда Ҳамза театри ҳам кекса санъаткорларини исиз ўз байзини йўқотди. Саъдихон Табибуллаевга, Сора Эшонтураева, Наби Раҳимов, Зикир Мухаммаджонов — булар гўд театрининг ота-оналаридур. Хоразм театрида олтимиш ёшга етган санъаткорларнинг розилиғини пенсияга чиқариб юборишларини кўриб изтиробга тушдим. Чунки, театрини ёзиб келган қатъий назар, ҳар кимнинг ўз ўрни бор. Айни ижодий тажрибага тўлган пайтда ўзи севган ҳаётдан мажбур қилиб узоқлаштириш инсофсизликдан бўлар нарса эмас.

Мана, Зикир ака етмиш ёшн қаршилаётган бўлсалар-да, ҳеч ким уларга ўз ёшнинг бермади. Театр гўд улар учун иккинчи уйи бўлиб қолган. Катта ҳаётий тажриба, сахнада ҳолатларга табиий кира олиши, асар рўқини томошабин қалбига қийналайи еткази олиши... Қанчадан-қанча шодилар билан эринмай, кунт билан ишлаб, уларга мураббийлик қилиш... Ютуғдан қувона билки, етган бемордан бирров бориб кўнгили еткази улуғлиши... Зикир акани қарийб ўттиз-қирқ йил мойибни-

рарди. Мажлисларимиз жанжалсиз, енг инча жанжасиз ўтди. Томошабинлар ҳам йигирма беш ёшдан то сексон ёшли қарияларгача бўларди. Ҳозир давр ўзгарди, қанча сувлар оқиб кетди. Шу-кур, яна театримиз ёшлар билан тўлаяти. Коллектив ҳам жипс. Мана, ёш санъаткорларимиздан Мухаммадали Абдуқўддусовни билан... Биз уни Олим Ҳўжаевимизга ўхшатамиз, иккинчи Олим Ҳўжаевимиз деймиз. Мухаммаджонинг ҳам театрга ишга келиши Зикиржон билан боғлиқ...

Еш актёр Саъдихон аканинг сўзларини жимгина эшитиб, устозим Зикир Мухаммаджонов ҳақида мамнуният билан шундай деди:

— Мен дастлаб Сурхондарё театрида ишлаган пайтда Зикир ака билан Шатровнинг «Қизил айлодаги кўк тулпор» саҳна асарида бир обрўви ижро этган эдик. Асарнинг дастлабки уч саҳнасидо оқсоқол, кейингисидо мен чикардим. Зикир ака ўшандеёқ «сен бизнинг театр бўиб ишлашинг керак, изланишинг керак», деб кўп марта таъкидлади. Санъаткор санъаткорни тан олганининг ўзи ҳам бағри кенглиган бир нишон. Устоз ёшларга ҳамма бағри очик инсон. Мен қайси спектаклда иштирок этмай, албатта Зикир аканинг елкаларини ҳис этиб турарман.

Санъат Девонлар ҳам, Саъдихон Табибуллаев ҳам, Мухаммадали Абдуқўддусов ҳам Зикир ака ҳақида узоқ тўлкинларни бағриди. Мен эса суҳбат сўнгидо улардан «севимли санъаткоримизга қандай тилақларингиз бор?» — деб сўрадим.

— Халқимиз бахти-саодати учун биринчи навбатда соғаломат бўлишлар!» деди ҳаммалари учун Санъат Девонлар.

С. ШАРИФА

ЯНГИ ЙИЛДАН КЕЙИН АМУ ТОШҚИН

Қорақалпоғистоннинг айрим жойларини сув босибди. Хоразмга жала ёғибди, деган хабарни эшитиб, 1969 йилининг қаҳратон қишин хотирада жонланди. Ушанда ҳам январнинг бошлари эди. Бир кеча-кундуз тинмай тулиб-тошган, кетидан кетди қорбўрон оқиғатига эса ҳаммаёқ қор тағдида қўлиб қолган, сўнг қаҳратон соқув қалтига олиб борлиқ музлаган эди. Натijasи эди: кўчаларда ҳаракат қамайди, дов-дорахтлар синди, далааларда ёш тўхтади, қўллаб иморатлар, қорхоналарга зарар етди. Бу ҳам қалмиқ қилгандай, оравдан кўп ўтмай, Амудан сув тошарини деган вақимали хабар тарқайди. Хабар рост чиқди, ана шундай оғир шароитда Амунинг қуйи оқимидоги вилоятлар эҳолисининг ақсарияти — хоразмликлар, тошқувуликлар, қорақалпоғистонликлар дарё бўйига ишга жилаб эдиларди. Биз мактаб ўқувчилари ҳам катталар билан биргалликда ярим ой давомида Амун бўйида куну-тун ишладик. Халқ кучи билан бир неча юзлаб километр масофада тоқшин йўлини тўсиш учун тупроқ дамбалар барпо қилдик. Ушанда тоқшин хавфи дарёда суванинг одатдагидек қўйганилиги учун эмас, балки кичик бир табиий офат — Амунинг қуйи ўзани музлаб, юқоридан қалаётган сув унга сингай қолгани учун руй бўлгандай. Сув муз аралаш тўққинлашиб қирғоққа — дамбаларга урилиб, гоҳ-гоҳида у ер-бу ердан тошиб кетар, қўнчилиқининг кучи билан бир амаллаб тўсиларди. Шундан кейин ҳарбийлар ёрдамига келиши ва музаларни портлата бошлашди. Лекин бу билан ҳам аҳвол ўнгланмади, аксинча кўчган музалар дорёнинг бирор жойида тикилиб қолар, оқибатда сув янада ошиб-тошиб атрафта даҳшат соларди...

Ҳамон кўз ўнгимда, эски иморатлар тоқшин натижасида дарров қулаган, янги иморатлар эса сув ўртасида тура тура охири борагача қичиб ер билан бир бўлиб қолганди. Улар ўрнида ёлғиз кўқайиб қолган печалари, боғлар ўрнида қурган дарахтлар қолганди, далапарини лойка босган, ариқлар қўнлиб битгандай. Энг ёмони, одамлар қаҳратонда бошпанасиз қолмишган эди. Ҳа, ушанда воқеалар айнан шундай кечганди. СССР деб аталган қудратли давлат Америка қитъасида Кубани АҚШдан ҳимоя қилган, Чехословакияни босиб олган, йилга қўллаб қосмиқ келарларини самога йўллаб турган пайтда ўз бағридаги воҳанинг ўнлаб қишлоқларини кичик бир табиий офат — сув тоқшиндан ҳимоя қилолмаганди. Одамлар сузга бу офатни Амунинг жайҳунлигига йўйган, воҳа тепасида Тузмўйин сув омбори қуриб, бундай офатлардан барҳам берилади, деб ўйлашарди. Эндилкида бундай фикрларнинг нотўғри эканлигини табиат ўз кучи билан яна бир бор исботлади. Тўғри, Тузмўйин сув омбори қурилди, у Оролни қуритди, дарёнинг қирқоқларини бир-бирига қийнаштирди, Хоразм ва Қорақалпоғистонни шўрхоқ зулминга, тузли чанглар сайр этдиган ўлкага айлантirdи, бирок воҳа ва мухтор жумҳуриятни табиий офатлардан асраёт олмади...

Хоразм ва Қорақалпоғистон бўйлаб айланар эканман, бу гагли офат ҳам аввалгиларидан кам бўлмаганлигига тўла ишонч ҳосил қилдим. Хоразмда 3 январда бўлиб ўтган табиий офат — 8 соатлик тинимсиз ёққан ёғири ва жала, қорбўрон, қаҳратон соқуддан етказилган зарар батамом бартараф этилмаганди. Қулаган дарахтлар, бузилган иморатлар, томлар шикаст еган қорхоналар манаман деб қўлга таша турарди. Буларни бугунги итисодий таҳлилклар даврида бир зарб билан бартараф этиш осон ҳам эмас. Чунки вилонатинг бу офатдан қўрғин зарари қишлоқ хўжалари ва хусусий хонадонларини

поғистонда ўша бошпанасиз қолган 4 мингдан ортиқ одам ҳафсиз жойларга қўчирилган. Уларга текинга кийим-кечак, озиқ-овқатлар тарқатилмоқда. Дешқозонларда шўрвалар пишиб, паловлар бўғлиниб турибди. Иссиқ вагонлар улар хизматида. Лекин буларнинг ҳаммаси ўрт миғ одамнинг йўқотган нарсаларини ўрнини босади! Нарх-наво жоҳоди юкаман деб турган лайтада, улар тоққиндан вайрон бўлган ўйлари, қишлоқлари, кўчаларини қайтадан тиклай оладиларми! Сув остида қолган унутдор ерларини-чи Қолаверса, бу ерда қайта тоқшин бўлмайди деб ким қафолат беради!

Хисобдорларнинг фикрича, дунёда бир йилда ўртача 100 мингдан ортиқ табиий офат бўлар экан. Табиат ўзига етмак элиган зарар учун инсониятдан ана шу таркича ўи оларкан. Шундан қаришаси юртимиз ҳисобига тўғри келишини билмаётган, бирок улар сони йилдан-йилга ошиб бораётгани хеч кимга сир эмас. Илгирлари Амун тўлиб оққанда ўзининг сарқалишини ҳар чорак, зрим асрда бир марта қилган бўлса, эндиликда у сувсузликдан тўлганда тоқшин ва жалалар, дўл ва қорбўронлар — табиий офатлар воҳа устидан аримай қолди.

Табиий офат руй берган ўлкадан қайтар эканман, турли совуллар хабиландан кетмади. Мана, кўкка бўй чўзган Хива миноралари, сал ўтмай Гўлдурсун, Аёққалва, Жонбосқалва... Ҳаробалари кўзга ташланди. Улар авёли кунда дийдираб турган болага ўхшарди. Инсон-ку табиий офатга бир амаллаб чап берар, ўзини эсириб қолар, лекин тарихимизнинг бу кўна гувоҳларини-чи! Улар тақдирини нима кечаркин! Еки ойнадай яттилбас Орога Амудан оқибатган сув ёртган ҳам етиб бординимкан...

Халқ бошига оғир кун тушганда ҳар ким унга ҳамдарда бўлгиси келарди. Ҳамдардик яқши хислат. Лекин биз қалб-паримиздаги табиатимизга, сувувиимиз, еримиз, дарё ва денгизимизга нисбатан лоқайдлик тоқшинларини жиловлолмас эканми, табиатнинг ўзимизга қайтаредиган офатларини қамայтира олармикимиз!

К. МАТЕҚУБОВ

МАДАНИЯТ ВА УМУМИНСОНИЙ КАДРИЯТЛАР ХАЛҚ АКАДЕМИЯСИ

PEOPLES ACADEMY OF CULTURE AND HUMAN VALUES

Хафталигимизнинг ўтган йилги сонларида Москвада таъсис этилган Маданият ва умуминсоний кадрларнинг халқ академияси ва унинг президенти Тошпўлат ТОЖИДИНОВ ҳақида қисқа маълумот берилган эди...

Жаноб президент, аввалам бор, Сизни ва Академия жамоасини янги 1992 йил билан қизғин муборакбод қилиб, сермашқат ва савоб ишларингизга Аллоҳ мададкор бўлишини сўраймиз...

Академиянинг аввал бошданроқ ҳукумат таркибига кирмайдиган халқ таълиқоти, қолаверса, халқаро диклот сифатида иш қўришга боғлиқ...

Умуман олганда, барча институтларимизнинг фаолияти амалиёт билан боғлиқ. Улар кишиларни диний дунёқарашлар асосида бирлаштириш мақсадида жумҳуриятларамиз ва давлатларамиз алоқаларини ўрнатиб бормоқдалар...

Ҳозир соёқ ССЖИ таркибидан мустақил бўлган деярли барча жумҳуриятлар интисодий танг ҳолга тушиб қолган. Чет мамлакатлар бизга ёрдам беришга тайёр бўлсалар-да, биздаги сиёсий ноумундорлик ва ноаниқлик туфайли янги барпо бўлаётган Мустақил Давлатлар ҳамдўстлиги сиёсати ва марказлашган янги кучларга ишонч мустаҳкамланган...

ришдир. Ахир одамлар қалбдаги ижтимоий идеаллар чиқариш бўлиб бораётган бугунги кунда кишилар худоларини эслаб қўйишлар, дин ҳақида оса улар нотўғри тасаввурга эга...

Шу мақсадда биз академия қошида бир қатор институтлар очиб, ҳар бир диний илмий асосда ўрганишни йўлга қўймоқдамиз. Шу пайтгача диний таълимни қўришга совет фани бир ёқлама ёндашгани ҳеч кимга сир эмас...

Биринчи телемулоқотнинг мавзуси «Ислом маданияти ва дунё» бўлиб, биз уни 1992 йилнинг февраль — март ойларида ўтказишни мўлжаллаётимиз. Бу тадбирнинг асосий мақсади ойна жаҳон қаршида ўтирган дунёнинг бошқа динлар вақилларига мусулмонлар кимлар, уларнинг турмуш тарзи қандайлигини қўриштириш...

Умуман олганда, барча институтларимизнинг фаолияти амалиёт билан боғлиқ. Улар кишиларни диний дунёқарашлар асосида бирлаштириш мақсадида жумҳуриятларамиз ва давлатларамиз алоқаларини ўрнатиб бормоқдалар...

Ҳозир соёқ ССЖИ таркибидан мустақил бўлган деярли барча жумҳуриятлар интисодий танг ҳолга тушиб қолган. Чет мамлакатлар бизга ёрдам беришга тайёр бўлсалар-да, биздаги сиёсий ноумундорлик ва ноаниқлик туфайли янги барпо бўлаётган Мустақил Давлатлар ҳамдўстлиги сиёсати ва марказлашган янги кучларга ишонч мустаҳкамланган...

Сизлар ўз олдингизга соёқ ССЖИдаги ички сиёсий аҳолини барқарорлаштиришни ҳам мақсад қилиб қўйганмишлар? Ахир диний қарама-қаршиликлар туфайли баъзан иктилофлар ҳам чиқиши мумкин-ку?

нарсоний ва буддизм динларига бағишланади. Бу учалда дин вақилларини йиғиб, яна бир — туртинчи телемулоқот ўтказиш ниятимиз ҳам бор. Уларда бир вақтингизда бир неча мамлакат қатнашади...

Насроний динига бағишланган телемулоқотда Оврупо мамлакатлари ва имкон бўлганда — АҚШ жалб этилади. Бу телеуршувда насроний диннинг православ, католик ҳамда протестант оқимларининг вақиллари бўлади...

Биринчи телемулоқотнинг мавзуси «Ислом маданияти ва дунё» бўлиб, биз уни 1992 йилнинг февраль — март ойларида ўтказишни мўлжаллаётимиз. Бу тадбирнинг асосий мақсади ойна жаҳон қаршида ўтирган дунёнинг бошқа динлар вақилларига мусулмонлар кимлар, уларнинг турмуш тарзи қандайлигини қўриштириш...

лий байрамлар ўтказаямиз. Халқ дипломатиясини ривожлантиришга катта эътибор берамиз. МДХ — Ҳиндистон Дўстлик жамаити билан ҳамкорлик қилишимиз. Футбол фахрийларининг халқаро учрашувини ўтказдик...

Умуман олганда хайрия ишларимизнинг рўйхати узун, бунинг учун ажратилаётган маблағ ҳажми юз миллион сўмга яқинлашади.

Биз бу борада энг аввало академия қошида таъсис этилган ва ишлаётган ташкилотларга ҳомилик қилмоқдамиз. Фаолияти бизнинг академия мақсадларига уйғун бўлган катта наслар, рўнома ва жаридалар билан ҳамкорлик қилиш ниятимиз бор...

СУРАТДА: Тошпўлат ТОЖИДИНОВ

ТОШИШМАНДИЛИК АБАДИЙ БОЙЛИК

Халқ академияси инсонпарварлик, тинчликсеварлик, бунёдкорлик ва хайрияни ўз фаолиятига мақсад қилиб олган. Академия она-еримиз фарзандларининг маърифий онини шакллантириш ишида зийли ҳисса қўишига тайёр барча яхши ниятли кишилар билан ҳамкорлик қилади.

лари ўрганилиб, беморларни даволаш йўлга қўйилган.

Умуман олганда, барча институтларимизнинг фаолияти амалиёт билан боғлиқ. Улар кишиларни диний дунёқарашлар асосида бирлаштириш мақсадида жумҳуриятларамиз ва давлатларамиз алоқаларини ўрнатиб бормоқдалар...

Ҳозир соёқ ССЖИ таркибидан мустақил бўлган деярли барча жумҳуриятлар интисодий танг ҳолга тушиб қолган. Чет мамлакатлар бизга ёрдам беришга тайёр бўлсалар-да, биздаги сиёсий ноумундорлик ва ноаниқлик туфайли янги барпо бўлаётган Мустақил Давлатлар ҳамдўстлиги сиёсати ва марказлашган янги кучларга ишонч мустаҳкамланган...

Сизлар ўз олдингизга соёқ ССЖИдаги ички сиёсий аҳолини барқарорлаштиришни ҳам мақсад қилиб қўйганмишлар? Ахир диний қарама-қаршиликлар туфайли баъзан иктилофлар ҳам чиқиши мумкин-ку?

каби нотўғри, асқирган тасаввурларнинг асосизлигини исбот қилиш ва уларни умуман кун тартибидан олиб ташлаш лозим. Бошқа барча дин вақиллари сингари мусулмонлар ҳам тинч ва хотиржам яшашни истайдилар. Уларнинг оруз-умидлари, мурод-мақсадлари ва маффаатлари бошқа диндорларники билан деярли бир хил. Шу сабабдан бу телемулоқот кенг қамровли тадбир бўлади, деб умид қилишимиз.

— Мана, столингиз устида ЮНЕСКОнинг байроқчалари турбди. Агар сизларнинг мақсадларингиз турли динларга мансуб кишиларни умуминсоний кадрлар асосида бирлаштириш бўлса, келгусида ҳукуматлардан устун турадиган халқаро ташкилотга айланишни мақсад қилиб қўймаётибсизларми?

— Йўқ, йўқ. Асло Бундай куч ва имконият бизда йўқ. Аммо вақти келиб ЮНЕСКОга аъзо бўлиш ниятимиз бор. Биз ўзимизни ҳеч кимдан устун ҳам, ҳеч кимга қарама-қарши ҳам қўйиш ниятимиз йўқ. Вазира ва мақсадлар бизнинг яхшироқ ўхшаш барча кучлар билан ҳамкорлик қилиш олий ниятидир. Бизнинг дастурий БМТ ва ЮНЕСКО қўйган вази-фалар билан чамбарчас боғлиқ. Шу сабабдан биз мазкур халқаро ташкилотлар илгари сураётган голларнинг амалда таъбиқ этилишига ҳаракат қилмоқдамиз. Мен яна такрор айтаманки, биз сиёсий ташкилот эмасмиз.

— Унда айтинг-чи, сизларнинг хайрия-эх-сосат фаолиятингиз амалда нималардан иборат?

— Бунга қўйлаб мисол келтиришим мумкин. Масалан айтайлик, «Политотдел» (ҳозирги кунда бу лом айниқса галати туюлади, шундай эмасми?) жамоа ҳўжаларида биз буддизмга ибодатхонасини қўра бошладик. Бу диний марказ қўрмоқдамиз. Социда қўрилатган христианлар черковини молиявий таъмин этиб турибмиз. Бундан ташқари, қанчалар-канча масжидлар, черковлар, ибодатхоналарни қайта таъмирлашга пул ажратаямиз. Италия, Фарангистон, Испания, АҚШ, Олмония, Туркия сингари мамлакатлар билан саёқх гуруҳларини алмашлаб турибмиз. Айрим бошқа ташкилотлар ёрдамида чет элга болаларни ҳам юборибмиз. Бир қанча болалар йил, мактаблар, олий билимгоҳларга моддий ёрдам кўрсатаймиз. Жумладан, Тошкент Давлат доирлунунга талим-тарбия ишнини ривожлантириш учун бир миллион сўмдан ортқ беравиз ёрдам қўйяптик. Қолаверса, ношрлик билан ҳам машғулмиз. Кўпнинг нухсаларда Қўрғонни қаримини, Инжилни, буддизмни йилномасини чоп этирдик. Маданий чора-тадбирлар ҳам ўтказиб турибмиз. Масалан, Глинка номидан вокалистларнинг XIV жаҳон кўрингининг ташкилотчи бўлдик. Турли мил-

олишга маблағ ажратдик. Бўлғуси фильмнинг асосий гоёси — дин ва табиат уйғунлиги. Бинобарин академиямиз йўналишларидан бири, бу — экологиядир. Бизнинг ҳатто Одесса шаҳрида турлоган экология институтимиз бор. Унда экологик вазиати яхшилашга қаратилган технологиялар илмий жиҳатдан ўрганилмоқда, сув ва ҳавони тозалаш ишлари мўлжалланмоқда. Ахир бизнинг диний таълимотларимизда табиатга меҳр-муруватли бўлиш такрор ва такрор қайд қилинганини одамлар, айниқса, раҳбар ҳодимлар, миғ афсуски, унутиб қўйишди. Агар Қўрғонни қаримини, Инжилни ёки бошқа манбаларни олиб кўрсак, табиатга қандай муносабатда бўлиш, она ерни қандай эъозлаш кераклиги ҳақида қўйлаб муҳим фикрларни учратамиз. Хуллас, бу фильмни яратишда мамлакатимизнинг энг моҳир ҳўжалари кино устидан қатнашдилар.

— Кино ҳақида гап кетганда, болалар киноси олдида катта қийинчиликлар турганини айтиб ўтиш уринли бўлади. Чунки болалар киноси тижоратдан узоқ, демак фойда келтирмайдир, шу сабабдан болалар учун кинофильмлар яратишга кеч им бош қўшмайпти. Болалар китоблари, масалан, эртанлар, жуда қиммат нархларда сотила болади. Ахир болаларнинг нима айблари бор? Улар ўз ёшларига монанд китобларни ўқитиш келадди, ўз оруз-умидлари аниқ эйтирилган кинофильмларни қўришни истайди. Шу сабабдан биз уларга совға бўлиш деб, «Енгилмас тойстерлар» номли кўп серияли мультфильм яратиш учун маблағ ажратдик. Бу фильм ҳар бири 23 минутли, 13 сериядан иборат. Махсус киночилар ёрдамида чет элларда яшаётган ватандошларимизни хоризда туриб мусулмон жумҳуриятларининг тақдирини амалга оширишда ташкилий жиҳатдан маданият, таъқи ишлар вазирилик, радио ва телекомпаниялардан, диний идоралардан албатта ёрдам кўтаемиз. Молия вазириликта бизга ўз солиқларини имтиёзларимизни ҳисобга олган ҳолда белгиласа яхши бўлади. Чунки биз қилаётган асосий ишлар — хайрия ва савоб эканлиги ҳаммага маълум.

— Академиянинг Ўзбекистондаги бошқа турли фирмалар, мустақил уюшмалар билан алоқаси борми?

— Албатта. Биз Русия тупроғида ташкил топиб, шакллантирилган бўлсан-да, Ўзбекистон хал-

қи, у ерда таъсис этилган турли катта ва кичик корхоналар билан алоқамизни ҳеч угра-нимиз йўқ. Айниқса, Ўзбекистон халқ ҳўжалиги учун чет эллардаги турли фирмаларни сафарбар этаётган, ўзининг бир қанча мустақил корхоналарига эга бўлган Ташқи иқтисодий алоқалар бўйича кўп тармонли «Интер-эзия» фирмаси ва унинг президенти Комил-жон Йўлдошев билан ҳамкорлигимиз яхши йўлга қўйилган. Бу фирма халқаро қўламда катта оробга эга.

— Энди ўзингиз ҳақингизда бироз гапириб берсангиз.

— Ўзим ҳақимда гапириб ўрганамаганман, лекин майли, сўзингиз қайтмасин. Мен 1957 йилда Бухоро вилоятининг Вобкент туманида туғилганман. Ҳамама қатори мактабда ўқидим, сўнгра Тошкент Давлат доирлунунинг шарқишунослик куллиётига ўқишга кирдим. Араб тили бўлимин битирдим.

— Арабчани яхши билишингизга кўп бор гувоҳ бўлдим. Иштиёзли диплом олган бўлсангиз керак-а?

— Ҳа, шундай. Сўнг шу доирлунунда араб тилидан дарс бердим, илмий иш билан шуғулландим. Ислом тарихи ва моҳиятига таърихлар билан ислом тарихи, рисола ва мақо-лалар ёздим. Янгича тафаккур таъсир қилдим, ҳар қалай ҳозир ўзим бошқариб турган академияни яратиш фикри миямга маҳкам ўрнашиб олди ва мен ўқитувчиликни тарк этдим. Доирлунундан кетиб, дўстларим ёрдамида шу Академияни Халқ дипломатияси фонди қошида туддик. Ўзбек, араб, форс, то-ки, рус тилларини яхши биламан. Инглиз, олмон, турк тилларини тўшунаман. Оилма бор, турмуш ўртоғим мени яхши-ёмон кун-ларимда тўри тушуниб, доим руҳан қўйлаб-қувватлайди. Инки ўғлимиз, икки қизимиз бор.

— Сўхбат шу жойга келганда Фарангистондан бир гуруҳ ишбилармонлар келиб қолиши ва президент Тошпўлат Тождидинов навабдаги музокараларга ошиди. Академияда яна ача ўзбек йиғитлари жон қўйдириб ишламоқда. Айниқса, академиянинг молиявий иқтисодий ишлар бўйича вице-президенти Акмал-жон Холматов, матбуот ишлари бўйича президенти ёрдамчиси Алишер Халилов, ҳўжали ишлари бўйича ёрдамчи чечен фарзанди Сулим Насаридинов ва бошқа юртдошларимиз академия барпо бўлишидан буён президент билан бир ёқдан бош чиқариб, меҳнат қилмоқдалар. Академия қошида ташкил бўлган турли катта-кичик ва қўшма корхоналарнинг фаолиятлари ҳақида кейинги сўхбатларимизда сузлаб берамиз, албатта.

— Аммо сўзимни тутганидан аввал яна бир муҳим фикрни айтиб ўтмоқчиман. Мана ҳаде-ми Ўзбекистон мустақил давлат бўлганига ярим йил бўлади. Шу орада қирқча яқин давлатлар бизни сиёсий жиҳатдан тан олганликларини маълум қилдилар. Энди ўзимизни ўзимиз ҳар томонлама ўнглаб олишимиз керак. Четдан берилаётган ёрдам бекорга келмади. Шундай бир шартда тижоратни, иқтисод ва ҳисоб-китобни яхши биладиган ўзбек ишбилармонлари Ўзбекистон раҳбарлиги барча имкониятларини яратиб берса мақсадда мувофиқ бўлади. Корхоналар очин-да турли хил челканишлар, таниш-билишчиликни баргараф қиладиган, баргараф фақат умум манфаатини қўлаган ишбилармон нуқ-тай назаридан қарайдиган пайт келиди.

— Айниқса, Ўзбекистондан ташқарида иш олиб бораётган, ниҳоятда тақрибли Тошпў-лат Тождидинов сингари кўзи тўқ, имони бў-тун ўзбек кордонларини ўзимизга қақириб келсан, уларнинг корхоналарини қўриб кели-шга шарт-шароит яратиб берсан, бундан халқимиз фақат утди, ҳолос. Уларнинг халқ-аро қўламда орттирган оробу ва тақрибалари, дўстлари бугунги Ўзбекистон тараққиёти учун сув билан ҳаводай зарур.

«РУҲИМДА УЛУҒ МЕРОС ЯШАЙДИ...»

СИЯРАНГ СОЧЛАРИ узоқ-яқин йиллар ҳақида афсона-ую асотирлар сўйлаётган, қатма-қат ақиқатлар қоплаган юзи, сўйрин кўзлари дунёю одаматни тўғрисидаги энг оддий ва яқин ҳақиқатни энг ақтириб турган кампир кўй-лагининг енгларини бироз қўриб дуога қафт элади: «Болаларини, инсонини, денвалти бўлин-лар. Дилларингизни пок тунинглар. Омин!»

Йўл-йўлакка яна неча буюк аждодларимизнинг улғ меросларини кўксига қўтариб келиб, уларни нуносиб фарзандларга қолдириш таш-вишида яшаб тургандай...

Унинг ровийлари сўзи тинка айтишдан ҳеч-ҳеч ҳайқмайди. Мунофиқ, разил инсон ҳў-намоз устига қиққандаёқ ҳалол бўлиб қолавер-майди. У ровийларини айтишларича, руҳан юк-сак одамлар қалбини бот-бот занг қоплайди, ўзини хок сенайди, тумшуги нари турсин, га-вдасини тик кўтаришга истиқола қилади...

У МАКТАБНИ БИТИРГАНДАН СЎНГ етти йил ўтгач, Тошкент қишлоқ ҳўжалиги институтининг агрономлик факультетига ўқишга кирди. Укалари қатори ўсмирлар орасида «қари талаба» бўлиб китобга шўнғиди. Унда замонавий илм-маърифатсиз на қишлоқ ҳўжалигини, на-да халқининг маънавий аҳолини кўтариб бўлмасли-гини теран енглади. Ажарият талабалар қатори катта одам бўлиб, қўшини совуқ сувга урмас-лик илмининда институтда юрмади.

МУХТАРАМ ГАЗЕТХОН!

Хар бир даврнинг ўз талаблари, ўз эҳтиёжлари бўлади. Бизнинг давримиз ҳам бундай муносиб эмас. Бугунги кунда эскича ишлаб бўлмади. Эскича усулда ишламаслик керак. Бинобарин, газета-журналларнинг ҳодимлари ҳам кенг ўқувчилар оmmasининг ўз олдларига қўйган ҳаётий талаблари, маънавий-сиёсий ва ҳоказо эҳтиёжларини ҳисобга олишлар шарт. Акс ҳолда, ўқувчининг матбуотдан илҳос қайтиши янги, шу сабабли «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталигининг танқид ҳам адабиётшунослик бўлими доимо ўз мухлисларининг хоҳиш-истакларини рўёбга чиқаришга интилиб келмоқда.

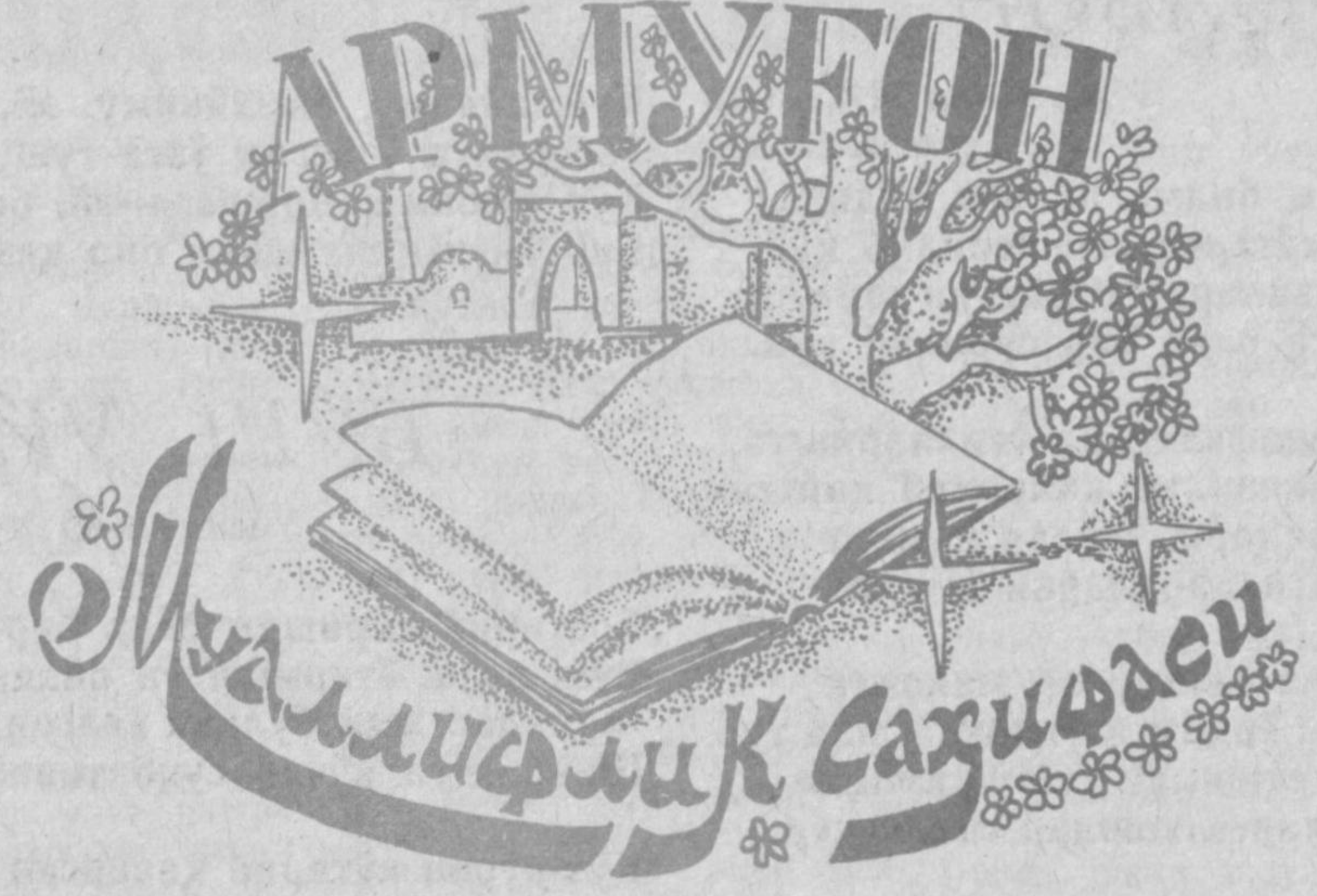
Редакцияга муштарийлар йўлаётган мактубларда, газетхонлар билан юзма-юз уч-

рашувларда бир талаб-истак кўп такрорланади. Ўқувчилар халқининг бой тарихи, қадимий адабиёт, санъатининг ҳали кашф қилинмаган саҳифаларида, ўзининг классик шoirларининг меросидан кўпроқ огоҳ этишини сўрайдилар. Шунга кўра, бўлимнинг МУАЛЛИФЛИК САҲИФАЛАРИ ташкил этиди ва «Армуғон» деб номланган илк саҳифани тайёрлади.

Вақти-вақти билан чиқиб турадиган маzkур муаллифлик саҳифасини доимо бир киши тайёрлайди. Саҳифа тўла равишда адабий мерос тарғиботга бағишланади. Асосий қисми адабиётшинослик классикаларининг янги топила асарларидан иборат бўлади. Бундай топилмалар эса жуда кўп. Демак, газетхонларимиз

«Армуғон» билан танишиб борар экан, адабиётимиз ҳақидаги номукаммал тасавурларини бойитиш имконига эга бўлдилар.
Жумҳуриятимизда адабий меросимизни меҳр-ихлос билан халқ орасидан излаб топиётган фидойи кишиларимиз кўп. Қўзғонлик Аҳмадjon Мадаминнов ва Абдуллатиф Турдиалиев, тошкентлик Шариф Юсупов, Шерали Турднєв, Исмагулла Абдуллаєв, Намн Қаримов, самарқандлик Иноятулло Сувонкулов сингарини жонкуяр адабиётчиларимиз бу борада тинмай изланишлар олиб бормоқдалар.
«Армуғон»нинг ушбу биринчи чикишида бир туркум янги топилмаалар ва илмий ахборотлар билан танишасиз.

ТАНҚИД ВА АДАБИЁТШУНОСЛИК БУЛИМИ

АДАБИЁТИМИЗ ТАРИХИДАН САҲИФАЛАР

ЎЗБЕК ШЕЪРИЯТИ тарихида қисқа умр кўрган, аммо тўғна истеъдод соҳиблари бўлган шоирлар орасида Абдулла Алавий номли алоҳида мактабга эга. Атиги йигирма етти йил умр кўрган Абдулла Алавий 20-йилларда Самарқандда шаклланган адабий муҳитнинг кўркам намояналаридан бири бўлган ва ўз истеъдод медалларини беравқ ҳада эга бошлагани қарамай, не бирор-тас шайри, не бирорта илмий китобини нашр этишга улгурди.

Абдулла 1903 йили Тошкент вилоятининг Пискент туманидаги Мўминобод маҳалласида, машҳур Алавийлар оиласида дунёга келди. Афсуски, XX асрнинг қора вабоси — стелиннизм бу оиланинг акаси аксийиб вакиллари билан худди ато этган истеъдодларига рўшонулик бермади: бу едл чинорларни ниҳоллик пайтидаёқ кўприб ташлади. Абдулла гарчанд 30-йиллар тонгидаёқ ҳабдан кўп юмган бўлса-да, унга «пантуркист» тамгаси босилиб, муборак номи фақат лавнат сўзлари билан тилга олинмаган бўлди. Ҳолбуки, у 1937 йили эинданга ташлашган дўстлари ва маслакдошлари сингарини гўзал инсон, захматкаш олим ва соҳир ижодкор эди.

«Абдулла Алавий жуда тараққийларар, ортиқ даражада илм-маърифатга берилган, жуда ҳассос шоир, ноаниқтаб, юкори маданиятли йигит эди. Мен уни акал дєр эдим», — деб эслеганди уни танқили фольклоршунос олима ва шоира Музаїяна Алавия. Абдулла Алавий унинг онаси Мўртабархоннинг укаси, пискентлик истеъдодли шоира Ҳабибаҳон аянинг севимли фарзанди эди.

Музаїяна Алавийнинг эслашча, кунларнинг биринда Алавийлар оиласидаги қизлар супада асра кўйиб ўтир-ганида, Абдулла тарвузга ўхшаган думалоқ ва айланувчи бир нарсани олиб келган. Қизлар тоғамини антика бир уйинчоқ олиб келди, деб хурсанд бўлишган. Аммо Абдулла: «Бу — ер курраси. У ўз ўқи атрофида айланмади», деб глобусни айлантириб, ундан узлари яшайдган Тошкент вилоятини, сўнг бутун Туркистон халқларини яшайдиган ўлкани кўрсатган. Шу тарзда Музаїяна ҳам, Пискентдаги бошқа йигит ва қизлар ҳам Абдулла Алавий тўфайли грабдулофон, газета ва журналлар билан, «маърифат», «хотин-қизлар озолиғати», «маданий инқилоб» деган

тушунчалар билан илк бор танишдилар.
Абдулла Алавий рус-тузем мактабда тахсил кўрган учин уша вақтдаги ўзбек йигитларининг олд. Ҳабибаҳон аянинг эса Фахри эди. Она бу азиз ўғлининг истеъдоди баҳор гулларидек наман бўлиб очилиши учун унинг Тошкентга, 6 олик Самарқандга, ёхуд ундан ҳам олки Ленинградга, Борнб ўқинишга рози эди. Шундай бўлди ҳам. Абдулла Тошкент-

рини дўстлар ҳўкимга ҳавола этар, бастакорлар ва хонандаю созадларнинг санъати билан музаїяни тинглаб кўриш ва ашуларнинг тинглаб кўриш қилар эдилар. Ана шундай сўзбатарлар чоғида, Абдулла Алавий ҳам булбулгўё бўлиб кетарди. Унинг билими, маданияти, бошқа инсоний сифатлари, Чўлпон бошлиқ шоирларга айинчаси манзур бўлгани учун улар ўш дўстларини тез-тез йўлаб ва кўнсба турар эдилар.

ЧўЛПОННИНГ НОМАЎЛУМ МУҲАММАСИ

га келиб, бир оз тахсил олган, Ленинградда ўқиш имконияти пайдо бўлди. Бу 1924 йил эди. Абдулла Ленинграддаги Шарқ тиллари илмигоҳига бориб, у ерда 1927 йилга қадар ҳам ўқиди, ҳам шу илмигоҳнинг ўзанда эски ўзбек тилидан дарс берди. Абдулла Алавий Ленинградда илм олиш билан бирга, Блок, Брюсов, Азимова, Гумилёв сингарини янги рус шеърияти арбобларининг ижоди билан яқиндан танишди. ўзининг илмий ва ижодий интилишлари учун янги озука олди. Аммо шу билан бирга, у — нимсон ва юпун кишининг аяиница — сил касаллигига кўлинди.

Абдулла Алавий сингарини бу долғали даврда яшаган кишилар учун шахсий ҳаёт деган тушунча маъносиз ва қадарсиз эди. Шунинг учун ҳам у соғлиғи дарз кетган паланинг ўзида уни тиклаш лозимлигини ўйламади. 1927 йили Самарқандга қайтиб, Акмал Икромов номидаги Педагогика академиясида адабиёт назарисини илмидан дарс берар бошлади.
Бу даврда Самарқанд ўзбек маданиятининг йирик маркази бўлиб, ёш шўролар жумлошуриятининг барча танқили санъаткорлари, ёзувчи ва шоирлари, олимларини ўз бегрига олган эди. Улар Самарқанд атрофидаги бог-роғларда, немозом гуллари ва сада райхонлар буй тарагган ҳовлиларда нафис мажлислар кўриб, янги эзилган асарла-

турганига қарамай кузатар экан, узлуқсиз аққан ёмғирдан яиб, бош-оғи жижика сув бўлади. Уша куниниқ унинг иситмаси кўтарилиб, нафас олиши оғирлашади. Ордадан бир неча кун ўтгач, 1931 йилнинг 7 январинда Абдулла Алавий оламдан ўтади.
Унинг бевақт ўлими бутун маданий Самарқандни ларзага солди. Айинчаси шоирнинг онаси Ҳабибаҳон Алавия оғир жудолик дардини кўтарилай, фарёд чекиди.
8 январь кунини мотасаро дўстлар навиқрон шоир ва олим тобутини кўтарар эканлар, Ҳабибаҳон ял азиз жигарбандани марсия-ғазалини йилга айтган ҳолда сўнги манзилга кузатди:

Йўқдир бу фалак ҳажрида ҳеч кимга вафоси, Йўқдир бу жаҳоннинг гаму дардига давоси...
Шу мотам йигинида ҳозир бўлган, ёш меҳрибон дўстининг ўн гулдан бир гули ҳам очилмаганини идрок этки, қайе ва алам уммонига чўккан Чўлпон тобут билан бирга оқар экан, кулоқлариде мусаббатдиғе онанинг йиғи сатрлари жарағлашда давом этади:

Тўлди жигарим, қон ила дил бўлди жароҳат, Фурият чўлида қолди кўнгили, қайда гийдоси...
Чамалда, Чўлпон қабристон йўлидаёқ бəхтсиз онанинг дилидан оқиб тушган қон томчилагига ўзининг ҳам кўз ёшларини кўнган. Шу тарзда унинг Ҳабибаҳон аянинг кўз нури ва дил сурӯри бўлиши фарзандига аталган марсия-ғазалига эзилган муҳаммаси пайдо бўлган.

АДАБИЁТШУНОС Тўхтасин Жалолов «Ўзбек шоирлари» номли икки жилди асари учун материал ўйлашган кезларида Музаїяна Алавия билан суҳбат кўриб, Абдулла Алавийнинг онаси Музаїянон тахалуиси билан шайрлар эгизлигиндан хабар тошган ва унинг ижодига ўз асарининг маъсуи бир боини бағишлаган. Аммо у Музаїяна оладан олган ноаниқ маълумотга кўра, Чўлпон муҳаммасини Ҳабибаҳон Умар қизи, яъни шоира Музаїяноннинг асари деб ўйлаган ва унинг шоира хотирасида қолган чала матнини таҳлил қилишга уринган.
Қуйида Чўлпоннинг синглиси Фойига аядан эзиб олинган шу муҳаммас биринчи марта тўла ҳолда муштарийлар эътиборига ҳавола этилмакда.

Намн ҚАРИМОВ

Ўзбек адабиёти Намуналари

ЧўЛПОН
ШОИР АБДУЛЛА АЛАВИЙ
ВАФОТИ МУНОСАБАТИ ИЛА
ОНАЛАРИ ҲАБИБАХОНИМ
ЎЗГАН МАРСИЯ-ҒАЗАЛГА
МУҲАММАС

Бордир бу жаҳон устида гурбатинг қароси,
Йўқлик ичиде янгу нйҳон дилинг сафоси,
Хаф остида доим бу зуғу дўннинг ароси,
Йўқдир бу фалак ҳажрида ҳеч кимга вафоси,
Йўқдир бу жаҳоннинг гаму дардига давоси.
Ҳеч менга насиб бўлмади дунёда саодат,
Елғиз ғамига, ғуссасига айладим одат,
Дунёда бирор кун топа олмай тўла роҳат,
Тўлди жигарим қон ила, дил бўлди жароҳат,
Фурият чўлида қолди кўнгили, қайда гийдоси.
Билмак, ким учун ушбу жаҳон жойи сафодир,
Аммо менга қисматда фақат жабру жафодир,
Дардига менияг жузики адам хокн даводир,
Хижрон майдини ячди кўнгили, айди шифодир,
Чок бўлди юрак, битмади бағрининг яроси.
Умид кўзини юммади ул кунгача абад,
Йиғларди, мени ташлама, деб ул кеча абад,
Сўнг дамда у ҳам дер: ўқинглр пича абад,
Илгимга қалам олдимку ёздим неча абад,
Бошимга тушиб марсия қилмоқнинг ҳавоси.
Еширма ниқоб остига, эвоҳ, сен юзининг,
Хар кўнга солиб қилма ҳалоқ бир кун ўзининг,
Алдамак жаҳон гулларида, солма кўзининг,
Бир гул гамида кўр, неча булбулнинг навоси,
Дунёга келиш эрдими, билмак, менияг айбим,
Бўш кўймади бир кун занжир ила қайдим,
Ул кун менга ҳол сўргали келса-да, айдим,
Ер остига кирди менияг ул кудратли айбим,
Кетди кўзимнинг нури-ю дилларинг сафоси,
Девонига мен нечун ўзини ўхшатайинким,
Дурдонага ул сўзни нечук ўхшатайинким,
Масконага ул кўзга нечук ўхшатайинким,
Ойнага ул юзга нечук ўхшатайинким,
Ойнада ҳам йўқ эди ул юзнинг жилдоси,
Кўз юмди адаб маҳфилнинг севгили ёри,
Юксалди фалакларга адаб аҳлининг зори,
Йўқ эдики на шоир, на адибларнинг мадори,
Баҳри ғамида гарча ҳам хешн тавори,
Олан юзига парда бўлиб тушиди азоси,
Бир кун сўлиши бўлмаса, ҳеч бир гул очилмас,
Хар ёнда ўлим чапалга бори, қочилмас,
Ҳеч кимга ҳаёт паттаси мангута сотилмас,

Улкан мутафаккирлар маънавий мероси мўйқалам соҳибларини ҳам янги-янги ижодий изланишларга даъват этиб келмоқда.

Танқиди мусаввирлар Ч. Аҳмаров ва А. Шоймуродов ижодига мансуб ушбу тасвирлар Шарқ адабиёти классикаларидан бири Абдураҳмон Жомий асарлари асосида ишланган.

БУЮК ШОИР Бобораҳим Машраб ҳаёти ниҳоятда чалқаш, афсонавий ривоятлардан холи эмас. Ҳосан Машрабда шундай акс эттирилган: шоир Намангандан Бухорога йўл олади, йўл-йўлакай Хўжанд, Тошкент, Туркистонда бўлиб, кейин Бухоро сари отланади. Лекин Бухорони қолдириб, Маккага йўл тортади. Маккага етмай, орқага қайтиб Хиндистонга — Ҳожа Пошшахўжа ҳузурига кетади, шундан кейингина Бухорога боради ва у ердан Балхга отланади.

Машраб саргузаштларига доир шу келтирилган маълумотлар шоир ҳақидаги адалабиётларнинг деярли ҳаммасида бир хил зикр этилган. Ҳозирча «Ҳиссан Машраб» китобидан олдилар ва шу асосда илмий-тадқиқотларнинг эдилар. XVII аср тарихий манбаларида шоир ҳаёти ҳақида маълумотларнинг йўқлиги тадқиқотчилар учун янада қийинчилик туғдириб келмоқда.

Одатда олим ва шоирлар ҳаёти борасида маълумот етарли бўлмаган ёки бутунлай сақланб қолмаган тақдирда унинг асарларига мурожаат этиб келинган ва шу йўл билан уларнинг таржиман ҳоли, туғилган ва вафот этган йиллари туғрилган маълумотлар топишган.

Ҳозирча «Ҳиссан Машраб» ва бошқа манбалар асосида шоир Наманганде 1640 йили туғилгани, етти ёшдан Бозор Охунд қулида таълим олиб, хат-савод қийраиб, 15 ёшларидан Қашқарда машҳур шайх Ороқхожа қулида етти йил тасавуфдан таълим олгани ва бу соҳада юқори поғонага кўтарилгани, кейин Ороқхожа даргоҳидан қувлиб Ердандан, у ердан Хўтанга, сўнг Ғулжга боргани, Қашқарга қайтиб, Ороқхожа топириги билан Тошкентга келгани, яна Ороқхожа ҳузурига қайтиб, оз вақт ўтмай она юрти Наманганга келгани қайд этилади. Шу тарзда шоир 16 йил дунени кезди ва ёшдан таҳминан 33 йил ўтади. Машраб ҳаётининг шу ерчага бўлган даври у ҳақида эзилган асарларда деярли

«БАЧЧАҒАР» КИМГА БАҒИШЛАНГАН?

Муқимий ижодининг совет давридаги илк тадқиқотчилардан бири, Ўзбекистон халқ шоири, академик Гафур Гулом шоир асарларининг омма орасида кенг тарқалганлиги, уларни тўплаш, тартибга солиш, ўрганиш ҳақида, жумладан, шундай деб ёзганди: «Бундай тароқ шайрлар халқ ичиде жуда кўп. Ёзма нуسخаси топилмаган, лекин халқ оғзида ёд бўлиб кетган асарлари ҳам талай. Шуларни тўплаш, бир тартибга солиш ҳамма адабиётчиларимизнинг... айниқса, адабиёт тарихимизни ўрганувчи ёш, тилмағур олимларимизнинг вазифасидир».

Ўтган йиллар давомида Фаргона вилояти Адабиёт музейи илмий ҳодимларининг изланишлари тўфайли Муқимийнинг шу вақтгача фанга маълум бўлмаган келган, халқ китобхоналарида қиртилмаган 13 ғазали (булардан учтаси воқеабанд), 3 мутобаси, 1 мураббаси, 6 тахмиси, дўсти Мирзо Абдураҳмон Марғилович вафоти ва биио қурилишига айтган 2 таърихи, 1 мактуби (тожиқча), матлум ва номаълум асарларининг бир неча дастхатлари, «Қози сайло» ҳикояси, «Баччагар» каби шайрларнинг яратилиши

бир хил талқин қилиб келинмоқда.
Машраб саргузаштларига кейинги даврлари «Ҳиссан Машраб»да шундай акс эттирилган: шоир Намангандан Бухорога йўл олади, йўл-йўлакай Хўжанд, Тошкент, Туркистонда бўлиб, кейин Бухоро сари отланади. Лекин Бухорони қолдириб, Маккага йўл тортади. Маккага етмай, орқага қайтиб Хиндистонга — Ҳожа Пошшахўжа ҳузурига кетади, шундан кейингина Бухорога боради ва у ердан Балхга отланади.

Машраб саргузаштларига доир шу келтирилган маълумотлар шоир ҳақидаги адалабиётларнинг деярли ҳаммасида бир хил зикр этилган. Ҳозирча «Ҳиссан Машраб» китобидан олдилар ва шу асосда илмий-тадқиқотларнинг эдилар. XVII аср тарихий манбаларида шоир ҳаёти ҳақида маълумотларнинг йўқлиги тадқиқотчилар учун янада қийинчилик туғдириб келмоқда.

Одатда олим ва шоирлар ҳаёти борасида маълумот етарли бўлмаган ёки бутунлай сақланб қолмаган тақдирда унинг асарларига мурожаат этиб келинган ва шу йўл билан уларнинг таржиман ҳоли, туғилган ва вафот этган йиллари туғрилган маълумотлар топишган.

Ҳозирча «Ҳиссан Машраб» ва бошқа манбалар асосида шоир Наманганде 1640 йили туғилгани, етти ёшдан Бозор Охунд қулида таълим олиб, хат-савод қийраиб, 15 ёшларидан Қашқарда машҳур шайх Ороқхожа қулида етти йил тасавуфдан таълим олгани ва бу соҳада юқори поғонага кўтарилгани, кейин Ороқхожа даргоҳидан қувлиб Ердандан, у ердан Хўтанга, сўнг Ғулжга боргани, Қашқарга қайтиб, Ороқхожа топириги билан Тошкентга келгани, яна Ороқхожа ҳузурига қайтиб, оз вақт ўтмай она юрти Наманганга келгани қайд этилади. Шу тарзда шоир 16 йил дунени кезди ва ёшдан таҳминан 33 йил ўтади. Машраб ҳаётининг шу ерчага бўлган даври у ҳақида эзилган асарларда деярли

Заминни хок этиб, бағридин эмди осмон кетдим, Фалақни тай қилиб, аршидн ўтуб то ломакон кетдим.
Чинқиб ломакондин бозина доруфано узра, Қорон олмай, гади улён бориб, гади бўён кетдим.
Тижоратни қиёб айлал, тилаб ул холи рухсорин, Яманин шаҳридин бир лаҳзада Ҳиндустон кетдим.
Даканде неча кун ман истиқомат айлабон кўрдум, Тамомин расми кофирини кўруб, ман Исфохон кетдим.
Хурсонини хавоси яхши, аммо одами кофир, Хироту Машҳадни сайр этиб, юрти Эрон кетдим.
Мадина, Маккин таовф айлабон ҳам чоқи Замзамни, Чаҳор ёрн таовф айлабон, йиғлаб равон кетдим.
Ҳалаб, Шероз билан Шомн шарифи Румни кўрдум, Бухоро мулки индим, ўтубон Тошкон кетдим.
Яно ҳам Шоҳмардон шер дарғонин таовф айлаб, Сариндулу Шибиргон, Андхўй худ ҳам ки он кетдим.
Қарорн топмадим рўйн заминга, Машраб, ҳарғиз, Ажални илқидин, эй дўстлар, охир давон кетдим.

Тай қилмоқ — кезмоқ; ломакон — бўшлиқ; нимоқ — тушмоқ, тўхтамоқ; давон кетмоқ — чошиб кетмоқ.

Тай қилмоқ — кезмоқ; ломакон — бўшлиқ; нимоқ — тушмоқ, тўхтамоқ; давон кетмоқ — чошиб кетмоқ.

ТАРКИКОТ * АХБОРОТ

Машрабнинг «Киме» асаридан 16 киме (боб) ва «Мабдан нур» китобидан иккинчи дафтра, сўнг шоирнинг 71 ғазали, 7 муҳаммаси ва битта мусалласи берилган. Гафур Гуломнинг «Ҳизил Ўзбекистон» газетасининг 1959 йил 12 июль сониде «Икки Машраб» мақоласи босилиб, бу мажмуага кирган асарлар Машрабники эмас, деб янглиш ҳўкм чиқарилгани учун бу кўлзма машрабушнослар диққатидан четда қилиб келган (бу ҳақда бизнинг «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафтамасининг 1991 йил 12 апрель сониде босилган «Машраб ва «Мабдан нур» мақоламизда мукаммал айтилган). Машрабнинг шу мажмуасига кирган қуйидаги ғазали шоир таржиман ҳолига оид ҳозирча номаълум бўлган маълумотларни беради:

Заминни хок этиб, бағридин эмди осмон кетдим, Фалақни тай қилиб, аршидн ўтуб то ломакон кетдим.
Чинқиб ломакондин бозина доруфано узра, Қорон олмай, гади улён бориб, гади бўён кетдим.
Тижоратни қиёб айлал, тилаб ул холи рухсорин, Яманин шаҳридин бир лаҳзада Ҳиндустон кетдим.
Даканде неча кун ман истиқомат айлабон кўрдум, Тамомин расми кофирини кўруб, ман Исфохон кетдим.
Хурсонини хавоси яхши, аммо одами кофир, Хироту Машҳадни сайр этиб, юрти Эрон кетдим.
Мадина, Маккин таовф айлабон ҳам чоқи Замзамни, Чаҳор ёрн таовф айлабон, йиғлаб равон кетдим.
Ҳалаб, Шероз билан Шомн шарифи Румни кўрдум, Бухоро мулки индим, ўтубон Тошкон кетдим.
Яно ҳам Шоҳмардон шер дарғонин таовф айлаб, Сариндулу Шибиргон, Андхўй худ ҳам ки он кетдим.
Қарорн топмадим рўйн заминга, Машраб, ҳарғиз, Ажални илқидин, эй дўстлар, охир давон кетдим.

Заминни хок этиб, бағридин эмди осмон кетдим, Фалақни тай қилиб, аршидн ўтуб то ломакон кетдим.
Чинқиб ломакондин бозина доруфано узра, Қорон олмай, гади улён бориб, гади бўён кетдим.
Тижоратни қиёб айлал, тилаб ул холи рухсорин, Яманин шаҳридин бир лаҳзада Ҳиндустон кетдим.
Даканде неча кун ман истиқомат айлабон кўрдум, Тамомин расми кофирини кўруб, ман Исфохон кетдим.
Хурсонини хавоси яхши, аммо одами кофир, Хироту Машҳадни сайр этиб, юрти Эрон кетдим.
Мадина, Маккин таовф айлабон ҳам чоқи Замзамни, Чаҳор ёрн таовф айлабон, йиғлаб равон кетдим.
Ҳалаб, Шероз билан Шомн шарифи Румни кўрдум, Бухоро мулки индим, ўтубон Тошкон кетдим.
Яно ҳам Шоҳмардон шер дарғонин таовф айлаб, Сариндулу Шибиргон, Андхўй худ ҳам ки он кетдим.
Қарорн топмадим рўйн заминга, Машраб, ҳарғиз, Ажални илқидин, эй дўстлар, охир давон кетдим.

Исмагулла АБДУЛЛАЕВ, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби, филология фанлари доктори, профессор

Тай қилмоқ — кезмоқ; ломакон — бўшлиқ; нимоқ — тушмоқ, тўхтамоқ; давон кетмоқ — чошиб кетмоқ.

Тай қилмоқ — кезмоқ; ломакон — бўшлиқ; нимоқ — тушмоқ, тўхтамоқ; давон кетмоқ — чошиб кетмоқ.

ТАРКИКОТ * АХБОРОТ

«БАЧЧАҒАР» КИМГА БАҒИШЛАНГАН?

Муқимий ижодининг совет давридаги илк тадқиқотчилардан бири, Ўзбекистон халқ шоири, академик Гафур Гулом шоир асарларининг омма орасида кенг тарқалганлиги, уларни тўплаш, тартибга солиш, ўрганиш ҳақида, жумладан, шундай деб ёзганди: «Бундай тароқ шайрлар халқ ичиде жуда кўп. Ёзма нуسخаси топилмаган, лекин халқ оғзида ёд бўлиб кетган асарлари ҳам талай. Шуларни тўплаш, бир тартибга солиш ҳамма адабиётчиларимизнинг... айниқса, адабиёт тарихимизни ўрганувчи ёш, тилмағур олимларимизнинг вазифасидир».

Ўтган йиллар давомида Фаргона вилояти Адабиёт музейи илмий ҳодимларининг изланишлари тўфайли Муқимийнинг шу вақтгача фанга маълум бўлмаган келган, халқ китобхоналарида қиртилмаган 13 ғазали (булардан учтаси воқеабанд), 3 мутобаси, 1 мураббаси, 6 тахмиси, дўсти Мирзо Абдураҳмон Марғилович вафоти ва биио қурилишига айтган 2 таърихи, 1 мактуби (тожиқча), матлум ва номаълум асарларининг бир неча дастхатлари, «Қози сайло» ҳикояси, «Баччагар» каби шайрларнинг яратилиши

бир хил талқин қилиб келинмоқда.
Машраб саргузаштларига кейинги даврлари «Ҳиссан Машраб»да шундай акс эттирилган: шоир Намангандан Бухорога йўл олади, йўл-йўлакай Хўжанд, Тошкент, Туркистонда бўлиб, кейин Бухоро сари отланади. Лекин Бухорони қолдириб, Маккага йўл тортади. Маккага етмай, орқага қайтиб Хиндистонга — Ҳожа Пошшахўжа ҳузурига кетади, шундан кейингина Бухорога боради ва у ердан Балхга отланади.

Машраб саргузаштларига доир шу келтирилган маълумотлар шоир ҳақидаги адалабиётларнинг деярли ҳаммасида бир хил зикр этилган. Ҳозирча «Ҳиссан Машраб» китобидан олдилар ва шу асосда илмий-тадқиқотларнинг эдилар. XVII аср тарихий манбаларида шоир ҳаёти ҳақида маълумотларнинг йўқлиги тадқиқотчилар учун янада қийинчилик туғдириб келмоқда.

Одатда олим ва шоирлар ҳаёти борасида маълумот етарли бўлмаган ёки бутунлай сақланб қолмаган тақдирда унинг асарларига мурожаат этиб келинган ва шу йўл билан уларнинг таржиман ҳоли, туғилган ва вафот этган йиллари туғрилган маълумотлар топишган.

Ҳозирча «Ҳиссан Машраб» ва бошқа манбалар асосида шоир Наманганде 1640 йили туғилгани, етти ёшдан Бозор Охунд қулида таълим олиб, хат-савод қийраиб, 15 ёшларидан Қашқарда машҳур шайх Ороқхожа қулида етти йил тасавуфдан таълим олгани ва бу соҳада юқори поғонага кўтарилгани, кейин Ороқхожа даргоҳидан қувлиб Ердандан, у ердан Хўтанга, сўнг Ғулжга боргани, Қашқарга қайтиб, Ороқхожа топириги билан Тошкентга келгани, яна Ороқхожа ҳузурига қайтиб, оз вақт ўтмай она юрти Наманганга келгани қайд этилади. Шу тарзда шоир 16 йил дунени кезди ва ёшдан таҳминан 33 йил ўтади. Машраб ҳаётининг шу ерчага бўлган даври у ҳақида эзилган асарларда деярли

Заминни хок этиб, бағридин эмди осмон кетдим, Фалақни тай қилиб, аршидн ўтуб то ломакон кетдим.
Чинқиб ломакондин бозина доруфано узра, Қорон олмай, гади улён бориб, гади бўён кетдим.
Тижоратни қиёб айлал, тилаб ул холи рухсорин, Яманин шаҳридин бир лаҳзада Ҳиндустон кетдим.
Даканде неча кун ман истиқомат айлабон кўрдум, Тамомин расми кофирини кўруб, ман Исфохон кетдим.
Хурсонини хавоси яхши, аммо одами кофир, Хироту Машҳадни сайр этиб, юрти Эрон кетдим.
Мадина, Маккин таовф айлабон ҳам чоқи Замзамни, Чаҳор ёрн таовф айлабон, йиғлаб равон кетдим.
Ҳалаб, Шероз билан Шомн шарифи Румни кўрдум, Бухоро мулки индим, ўтубон Тошкон кетдим.
Яно ҳам Шоҳмардон шер дарғонин таовф айлаб,

баримиз алайҳиссалом: «Агар сен айтган сифат ҳақиқатда биродарингда бўлсан, уни ғийбат қилган бўлсан. Агар сен айтган сифат биродарингда бўлмаса, унга бўҳтон қилган бўлсан», деганлар.

Исломда бирор нарса ман қилинса, уша нарсага олиб борадиган йўллар, сабаблар ҳам ман қилинган. Ғийбат кўпроқ одамларни пойлаб, айбини ахтариб, жосуслик қилишдан келиб чиқади. Шунинг учун ҳам Аллоҳ таоло ғийбатни ҳаром қилишдан аввал, одамларни жосусликдан — бировларнинг айбини ахтаришдан, ҳақ тили билан айтганда, тирноқ остидан кир қидиришдан қайтарган. Ислом жамиятида қишлар ўз жонлари, моллари, сир-асорлари, уй-жойлари, обрўлари ва ҳақ-ҳуқуқлари тўла ҳимоя қилинган ҳолда яшайдилар. Ҳеч ким уларнинг бу муқаддас ҳуқуқларига тажовуз эта олмайдди. Қишларнинг айбини ахтариш, ортидан ғийбат қилиш эса, айнан шу муқаддас нарсаларни паймол қилиш демакдир. Шунинг учун ҳам бу иллат улкан гуноҳлар қаторига киритилган.

Абу Барса Асламийдан ривоят қилинган ҳадиси шарифда пайгамбаримиз

ХАЛҚИМИЗДА ТИГ ЯРАСИ БИТАДИ-Ю, тил яраси битмайди, деган наҳд бор. Бу доно наҳд бежиз айтилмаган. Кишиларга унга тилдан етказилган маънавий жароҳат оғир из қолдиради. Йиллар ўтса ҳам алам билан аслаида. Ҳо- зирги кунда эса одамларнинг тиллари бир-биридан заҳар бўлиб кетган. Одамлар гуноҳ нима, сабот нима — эйтибор қилмай, оғизга келганига гапириврадиган бўлиб қолганидан жароҳат устига жароҳат тушариб, асабийлик, ақилиш, юрак хасталиклари кўпайиб кетди. Мавжуд қонунига эса, бир киши иккинчисини уриб майиб қилмагунча, парво қилмайди. Тил билан етказилган битмас ярага муносиб жаза йўл, бор бўлгани билан ижро этилмайди. Ҳолбуки, ахлоқ- сизлик қилиб, тили ва турли ҳақти-ҳарақатлари билан ки- шиларга зарар етказувчи шахсларга нисбатан маъна- вий жаза билан бирга ботма жазоларни ҳам қўллаш ло- зим. Шундангина тилга эри берган, шарму ҳақ, сабо- ву гуноҳни унутганларнинг жи- лови тортилди. Ислом ша- риатида худди шу нарса йўлга қўйилган. Уни шарҳ этишдан аввал тилдан кела- диган офатларни эслаб ўтайлик.

ҒИЙБАТ

уҷун ҳам оят давомиди, бодни масҳара қилган аёллар масҳара қилувчи аёллардан яхшироқдирлар, дей- ладилар.

Қуръони карим таъбири билан айтганда, мусулмон киши ўзга бир мусулмонни айбласа, ўзини айблаган бў- лад. Шунинг учун ҳам биз ўрганаётган оятда «Эзингизни ўзингиз айбла- манг», дейилган.

Яна бир ёмон одат — лақаб қўйишдир. Мумкин ки- ши ўз биродарини у ёмон кўрган лақаб билан атамай- ди. Афсуски, бизда кўп ки- шилар ўзгаларни кўр, қар, қал, чўлоқ ва шу син- гарлар лақаблар билан атайдилар. Бу номаъруф одат шу қадар томир отганки, ки- шиларнинг лақаби қўйиш ай- тилмаса, қўллар танимайдилар. Бу ҳолат ҳам биз динимиз таълимотларидан анча узоқ- лашиб кетганимизни кўрсата- ди.

олатни ўзларига эп қўриш- лари мумкин.

2. **Кўчилилик эргашил, бошқалардан ажраб қолмас- лиққа уриниш.** Базми ки- шилар таниш-билишлар биро- вини ғийбат қилиб турганда, оғир келмасин, ёмон кўриш- масин, ажратиб қўйишмасин, менга нима, деган фикр би- лан уларга қўйиб ғийбат қилади.

3. **Бировни ерга уриб, ўзини қадрига қўтаришга уриниш.** Фалончи ундок, истончи бундоқ деб ғийбат қилиб, бировларнинг айбини айтиб, ўзини бекаму-қўст қилиб қўратмоқчи бўлади.

4. **Ҳасадлилик.** Одамлар бировни маъна, яхши кўр- са, ҳурбат қилса, чидилма- сдан ўша шахсини ғийба- тини қилиб, ёмонлашиш бошлайдилар.

Ғийбатчининг ғийбати ки- шиларнинг обрўини тўкиб, катта зарар келтириш билан бирга, жамиятдаги ўзаро муносабатларни ҳам бузади. Ғийбатчилик ўлган биродари- нинг гўштини ейишга тенглаштирилади. Аслида, одамнинг гўштини ейиш жуда ҳам ёмон нарса, ўлган гўштини ейиш эса, ундан ҳам ёмон. Ғийбатчи қи- ладиган иш қай даражада қабиҳ эканини шундан ҳам тушуниб оласан бўлади... Ғийбатчилар бу Қуръоний тасвири доим эслашни ўз- ларига одат қилиб олсалар, ҳар гап ғийбатга оғиз очиб, гапларида ўлик биродарла- рининг гўштини оғизларига солаётганларини тасавуру этсалар, гуноҳдан қайтиш- лари осон бўлади. Аксинча, бировнинг айби бўлса, ўзига одоб билан, наҳшдат тарзиди айтиб, ўша айбни бартарфат этишга уринган одам сабо- бил иш қилган бўлади.

Ғийбатчи кејирилмас гу- ноҳга ботиб бу дунёда одам- ларни обрўсизлаштиради, у дунёда-чи? Қиёматда ғийбат- чининг ҳоли қандақ бўлиши- ни улкан муҳаддис Абу Ду- вул Сижистоний машҳур са- ҳобий Анас ибн Моликдан ривоят қилган ҳадиси ша- рифдан билиб оламиз. Пай- гамбаримиз Мухаммад алай- ҳиссалом: «Меърожа чиқар- илганда, мис тирноқлари билан юз ва кўксиларини тирнаётган кишилар олдидан ўтмайди, бу «Улар кимлар, эй Жаброел!» деб сўрайдилар. «Улар одамларнинг гўштини еганлар ва обрўларини тўқ- кадилар, деб жавоб берди» деганлар.

Нақадар даҳшат! Азоб устига азоб. Ҳаримиз ўзи қийнаш. Эслаш чинамасинки, бу ҳолат нариги дунёда, дўзахда бўлади. Шунинг э- лашини ўзи ҳеч ҳачон ғий- батга яқин йўлмаслиққа ундаши лозим. Лекин, аф- суски, одамлар бошқа гуноҳ- лар қатори ғийбатни ҳам гу- ноҳ ҳисобламалар қўйганлар. Каттаю кичик, эргағу аёл, муллаю оми бу дарга му- тало бўлган. Ғийбатдек ул- кан гуноҳни қилдилару, бурунларига пашша кўнган- чалик сезмайдилар.

Ғийбатчи кејирилмас гу- ноҳга ботиб бу дунёда одам- ларни обрўсизлаштиради, у дунёда-чи? Қиёматда ғийбат- чининг ҳоли қандақ бўлиши- ни улкан муҳаддис Абу Ду- вул Сижистоний машҳур са- ҳобий Анас ибн Моликдан ривоят қилган ҳадиси ша- рифдан билиб оламиз. Пай- гамбаримиз Мухаммад алай- ҳиссалом: «Меърожа чиқар- илганда, мис тирноқлари билан юз ва кўксиларини тирнаётган кишилар олдидан ўтмайди, бу «Улар кимлар, эй Жаброел!» деб сўрайдилар. «Улар одамларнинг гўштини еганлар ва обрўларини тўқ- кадилар, деб жавоб берди» деганлар.

МУҲАММАД СОДИҚ МУҲАММАД ИСОҒИ

Урта Осиё ва Қозғоғистон мусулмонлари диний бошқармаси раиси, муфти

еқан, аввал бошига қўйибди. Бошини бекитса, оёқ томо- нидан кўрпанинг ичига кир- иб, бутун баданини ёнди- рибди. Товба, баъзан оловга ярилиб, унинг ичиди илон юриш қилади. Чироқни ёқ- сак, қаергадир гумдон бўла- ди.

Салоҳиддин Ҳайитов «ёғду ўйинга» та ишонқирамай йўл- га чиди. Ҳодиса юз берган талабагача икки километр. Қўлбалалар уларни жужик- кан бир қиёфада далада қар- ши олдлар. Декан муовини- нинг тақлифи билан ҳамма ҳолага кирди. Уйда қақат бар йилг ўраёибгина қарахт ўтирдилар.

— Бу нур ўқанишга бо- ла, — деди ўқитувчи Н. Қўқоров.

Қолган болалар бўлган

ҳодисани бири қўйиб, иккин- чиси тушунтиришди. Чироқ- ни ўчирдилар. Еғду қўри- мади. Уни кўтишга қарор қилди. Чамаси, пойқочлик бир соатлар давом этди. Негадир, «ёғду ўйини» тин- гандек эди.

— Бор қароматларинг шун- ми? — истеҳзоли кудди декан муовини.

Ўқитувчи ҳам, талабалар ҳам воқеанинг ростиғидан қайта-қайта гувоҳлик бе- ришди.

— Саросимага тушманг- лар! Талабаларга далда бермоқчи бўлди декан муо- вини. — Агар яна бевозта қилса, чироқни ёқиб ухлай- веринглар!

Давоми еттиччи бетда

риладиган қабиҳ нарсаларди. Соф кишини айблас, но- шаръий ишларни қилди, деб тухмат қилиш Ислом таълимоти бўйича қаттиқ жа- зога сазовор ишдир.

Аёл ва эркакларни эзно- да, яъни наҳарий жиёсий аллоҳда бўлганликда айб- лаш ҳам шундай ишларга кирди. Кимки бировни эзно- да айбласа, ўша ишнинг бўлаётганини ўз кўзи билан кўрган тўрт гувоҳ олиб ке- лиши шарт. Гувоҳлари мусулмонликда қусурни йўқ ишончли, гувоҳлиги қабул бўладиган кишилар бўлиши керак. Агар ундок бўлмаса, ёни яна бошқа шартлар мавжуд бўлмаса, тухматчи- га кўпчиликнинг ичига сақ- сон дара урилади ва бун- дан кейин гувоҳлиги қабул қилинмайдиган бўлади, яъни маънавий жиҳатдан нуқсон- ли шахсга айланади. Худди шунингдек, бошқача айб- ларни ҳам қўйса-ю, исбот- лари бера олмаса, унга ҳам дарга урилади, гувоҳлиги раб қилинади. Мабодо, тўғ- матчи бу дунёда жазолан- май қолса, у дунёда, қиё- матда, ҳалойиқ ҳузурида дарга урилади. Бундан ҳам ёмонроқ шармандалиқ бўл- маса керак.

ИЛОҲИЙ РУҲ АКС ЭТДИ

СўНГИ ПАЙТЛАРДА Қуръони Карим тафси- ри ҳамда ўзбек миллий та- рихи ва адабиётининг ноёб бадиий-адабий дурдонала- рининг юзига чиқарилган иш- лари анча жонлидир. Яқин- да улуг мутафаккир Али- шер Навоийнинг кўп йил- лар у қадар муҳим ҳисоб- ланмаган «Тарихи анбиъ ва ҳукма» асари Гафур Гу- лом нашриётининг Самар- қанд бўлими томонидан ҳазрат асарларининг 1968 йилги наشري асосида ўқув- чиларга қайта тақдим қи- линди. Бу асар улуг шоир- нинг Шарқ адабиёти анба- наларига садоқат билан ён- дашганини, Қуръонга ва кўпчилик пайгамбарларга, уларнинг гоёларига ёркин муносабатларини ифода қи- лади. Алишер Навоий пай- гарбарлар ҳаёти тарихини Қуръон оятлари орқали баён қилади, шу пайгам- барга олинган оятларни муносоиб қўллайди, айни пайтда шарҳлаб ҳам бе- ради.

Ҳўш, бу оятларнинг араб тилидан ўзбек тилига қи- лingan таржимаси қай аҳ- володда? Таржима услуби, тили ва раёонлиги қандай?

Афсуски, оятлар таржи- маси тўла маънодаги юксак бадиий таржималар эмас. Шунингдек, ўзбек ва араб тилларининг бадиий хусу- сиятларига монандлиги ҳам йўқ. Ваз устига, баъзи иборалар ўзгартирилган, кенгайтирилган ёки ташлаб кетилган. Умуман олганда, Шарқ адабиёти аъёнана- ларини эслаб туришчи ён- дашма, Қуръоннинг асл маъносини ва илоҳий таъсир кучи, таровати ва хос таш- беҳлар ўз ақсини толмаган. Қўлда камчиликларга йўл қўйилган. Чунончи, асар муқаддасидаги «Хамарта туйнади олама биядаййа ар- бана сабаохан» — «Одам лойини икки қўлим билан қирч қун қордим», — деб таржима қилинган. Арабий каллимадаги «хамарта»нинг маъноси «сен қордим» де- ган. Демак, у «хамарта» бўлмай, балки «хамарта» вазиюда бўлиши керак. Шун- да «мен қордим» маъноси келиб чиқади. Наҳотки, тар- жимон шундай улуг ишчи амалга оширсаю, араб тили- даги «а» ва «у» қўшимча- ларининг қандай маънолар- га ишора қилишнинг тушу- ниб етмаса?

Иброҳим Халидуллоҳ қи- сасидангиз мана бу оятни к- рима: «Фаламма афалат қола ё қавми инна (инни) баруи минма тушриқун» — «Қўён пайдо бўлиши бил- ан, эй қавми, менга юзма- ланган гуноҳлардан халос этгани учун шукр дейман», — деб таржима қилинган. Аслида бундай бўлиши ке- рак: «Шунингдек, қўён ботаётганда ҳам; эй қав- ми, сиз ширк келтир- рабман ишлардан мен албатта

Бунгунг кунимизга назар солиб, ҳазирги ҳолатни диний таълимотимиз тарозига солиганда бўлсак, аҳоли- миз нима бўлади. Ҳар на- дамда ғийбат, каттаю-кичик, эргағу-аёл, Ленин ушбу разийлатни музолага қилиш, кишилар ўртасида бу дәр- ни йўқотиш ҳақида ўйлаб қўришимиз? Мақтабларин- мизда, тарбия ўқоқларин- мизда, кишиларнинг маъна- вий-руҳий сависини оши- ришга хизмат қиладиган во- ситаларимизда бу ҳақда биров иш қилмаяптими? Умуман ахлоқ-одоб бора- сида кишилар, хусусан, ёш авлод билан ишлаш ҳақида жамиятимизнинг қучуқ ўй- ларини режа си борми? Узоқ муддатли маънавий ва ру- ҳий инкироздан халқимизни қандақ олиб чиқамиз? Кел- асак авлодимизни қандақ тарбиялаймиз? Улар қандай ахлоқ-одоб қондаларига амаз қилишлари керак? Ҳул- лас, бундай саволларнинг охири йўқ. Ҳў давлати, тили ва мустақиллигига эга бўл- ган, жаҳон тарихида аввал- лари муҳим ўрин тутган бир халқ мафкурасиз юраверини керакми? Бу ҳолага ҳеч чи- даб бўлмайдилар.

Малайзияда бўлганимизда менинг энг қувонтирган нарсасиниларнинг одоб-ахлоқи бўлди. Ҳеч қўпол муомала қўрмайсиз. Кишилар би- ровни билан қўлмисраб га- плашишди. Ҳўро ҳурмат юқори мақомда. Машинада келаятганлар пидедаларга йўл берди. Қўлингиз, ҳа- ммаси қойил қолдиган дара- жида. Бу ҳолатнинг сирини Исломий ишлар вазиригизга бўлганимиздан сўнг тушу- ндик. Малайзия ҳукумати мустанқилликка эришганидан сўнг Ислом дини асосида кишиларни тарбиялашнинг бир неча боёқчили режасини тузган экан. Биринчи бо- сатда иймон-эътиқод ва ибо- дат масаласи ҳал қилиниб, иккинчи боёқчида Исломий одоб-ахлоқларни муқассам- лаштириш ишлари олиб бе- рилибди. Малайзия аҳолисини қариб ярминни ташкил этувчи мусулмонмас халқ- лар ҳам мазкур одоб-ахлоқ қондаларини қабул этиб, ўз ҳаётиларига жорий қилибди- лар. «Биз Исломни ўйга ва ибодатхоналарга қамаб қўй- ганмиз йўқ, балки уни кор- хона, кўча, бозор ва жамоат- чилик жойларига ҳам олиб чиққанмиз», дейишди малай- зиялик биродарлар.

БИЗ ХАМ, ХУДОГА ШУҚР ЭТДИ ўз мустанқил- лимизни эълон қилдик. энди кишиларни руҳий-маъ- навий жиҳатдан тарбиялаш- да ҳам мустанқил сийасатини бўлиши керак. Бу сийасат- тида таълим-тарбия муасса- саларининг барчасида диний дарсларни жорий қилишимиз зарур. Бу масалани Урта Осиё ва Қозғоғистон мусул- монлари диний бошқармаси уламолари жумҳурият раис- лигига номзодларга ҳам би- ринчи сўров сифатида қўй- дилар. Ўйлаймикин, бу тақ- лим бутун халқимиз ҳам қўлла-б-қувватлайди. Фақат шундангина биз ҳақиқий бар- камол инсонларни тарбия- лай оламиз.

АРАБШУНОСЛИҚДАГИ БИР МУАММО

Ошкоралик туйфайли ўт- миздаги маънавий қадрият- ларимиз кишиларимиз қал- бидан қайта жой олмоқда. Шунки, ақлодларимиз яратган илмий, бадиий, ис- ломий адабиётларимиз суз- ларда оқиб, қабрисонлар- да, эски уйлар деворлари орасида чириб тугамаган экан. Уларнинг ҳозирги кунда жумҳуриятимиздаги расмий нашриётлар ва ко- шартирлар томонидан қай- та нашр этилиб, қўлайири- лиши, айниқса, рус графти- касидангиз ёзувимиизга таъ- бил (транслитерация) қилиниши кўпчиликка манзур туш- моқда. Эски ўзбек ёзувидан бежабар қўлаб юртдошлар- имиз улардан баҳраманд бўлмоқдалар. Бу эса ҳозир- ги кунда яғнисодий қашқоқ турмушимизнинг кемтик жойини оё бўлсада, тўғди- риб, кўнгилагарга таскин бахш этмоқда.

Милаҳдир роҳманн роҳим) («Совет шарҳ мусулмон- лари», 1989, 4). «Бисмил- лоҳир роҳмонир ро- ҳим» («Шарҳ юлдузи», 1990, 8) каби шаклларда ёзилмоқда. Шунингдек, **لااله الا الله محمد رسول الله** ибораси: «Лаа илааҳа илло- лоҳу Мухаммаду расулу- лоҳ» («Китоб салот ва ишл калима ислом»). «Ла илаҳа иллоллоҳу Мухамма- дур расулуллоҳ» («Диний тақвим, 1991—92 й.»), «Ло иллоҳа иллоллоҳу Мухамма- дур расулуллоҳ» («Фари ай») каби шаклларда кў- ринади. Еки **رضى الله عنه** иборасининг «Роэёллоҳу хабру» («Сирли олам», 1991, 4), «Роэий-аллоҳу анҳу» («Сирли олам», 1991, 3), «Роэналлоҳу анҳу» («Совет шарҳ мусулмонлари», 1989, 4) каби ёзилганини кў- рмайсиз. Ҳолбуки, уларнинг барчаси аслиятда бирор ҳарфи нари-бери бўлмаган ҳолда бир қилинган.

Бу каби нуқсонлар араб тили талафузу нормасини биламаслик оқибатида ҳам келиб чиқаятир. Айрим ибо- ралар эса араб тилидангиз қўзиқ унлиларни ифода- лаш учун ўзбек тили графикаси- да маълум белгининг йўқ- лиги сабабли умуман тушу- нарсиқ ҳолда таъбил қилин- моқдаки, бу билан араб тилидаги кишига заъқ бу- рувчи оҳанг, кишини ўзига тортувчи жоэбийи куч та- моман йўққа чиқмоқда.

Тўғри, араб тилидаги то- вушларининг ҳаммасини ҳам ўзбек тилида бор деб бўл- майди. Араб тилида мав- жуд, лекин ўзбек тилида йўқ бўлган 8 та ундощ то- вуш, шунингдек, ўзбек ти- лида умуман мавжуд бўл- маган, мавжуд бўлса ҳам фонематик характерга эга бўлмаган қўзиқ унлилар, ўзбек тилида мустанқил ундощ сифатида тан оли- маган «хамза» товуши ва ҳоназоларни кириллида ифода- лаш мумкин эмас.

«Тарихи анбиъ ва ҳукма» асари Гафур Гулом нашриётининг Самарқанд бўлими томонидан ҳазрат асарларининг 1968 йилги наشري асосида ўқувчиларга қайта тақдим қилинган. Бу асар улуг шоирнинг Шарқ адабиёти аъёнана- ларига садоқат билан ён- дашганини, Қуръонга ва кўпчилик пайгамбарларга, уларнинг гоёларига ёркин муносабатларини ифода қи- лади. Алишер Навоий пай- гарбарлар ҳаёти тарихини Қуръон оятлари орқали баён қилади, шу пайгам- барга олинган оятларни муносоиб қўллайди, айни пайтда шарҳлаб ҳам бе- ради.

Муҳаммад ИСОҒИ, филология фанлари ном- зоди, Наманган давлат ўқитувчилар олийгоҳи кат- та ўқитувчиси

РУҲИЯТ ИҚЛИМЛАРИДА

ТЕМИРТАНГА АЙЛАНГАН БОЛА

УЧАР ЛИКОПЧАЛАРУ сирли ёғдулар тўғрисида шу пайтгача эшитган миш- мишлари Самарқанд муал- лимлари олийгоҳи талабалари учун ҳақиқатга айланиб қол- ди. Ҳақ қуши тола юлдузи чарақлаганининг бошига қў- нади деганларидек, филоло- гия кўлиётининг рус мак- табларида ўзбек тилини ўқи- тиш бўлими 1 курс талаба- си Урол Қўшоқов бошига сирли ёғду келиб қўнди.

Кўлиёт талабалари Карл Маркс номидаги жамоа ҳў- жалигига пахта теримига келишган кўннинг биринчи

кўни эди. Вақт ярим оқшом- дан ошганида қулиёт пахта қароргоҳига ўқитувчи Қўқоровнинг саросима би- лан кириб келиши декан муовини Ҳайитовнинг эти- ни увшитириб юборди.

— Тинчликми? — Тушда кўрмаган мўъ- жиза, — деди ўқитувчи ва- хидимал гирдобода ёнётган ҳаяжонини яширишга ури- ниб ва бемаҳалда келганли- гининг боисини изохлай бо- шади. — Зарбдор қишлоқ- фидангиз Бобоназаров ҳонадо- нига талабаларни жойлаш- тирган эдик. Хонага қандай-

«Тарихи анбиъ ва ҳукма» асари Гафур Гулом нашриётининг Самарқанд бўлими томонидан ҳазрат асарларининг 1968 йилги наشري асосида ўқув- чиларга қайта тақдим қи- линган. Бу асар улуг шоир- нинг Шарқ адабиёти анба- наларига садоқат билан ён- дашганини, Қуръонга ва кўпчилик пайгамбарларга, уларнинг гоёларига ёркин муносабатларини ифода қи- лади. Алишер Навоий пай- гарбарлар ҳаёти тарихини Қуръон оятлари орқали баён қи- лади, шу пайгам- барга олинган оятларни муносоиб қўллайди, айни пайтда шарҳлаб ҳам бе- ради.

ИНҚИЛОБИЙ ЭЪГАРИШЛАР БОИС асрий асорат кишлоқлари чилларини бўлди. Басир кўларимиз очилиб, ўзгичилишимиз табиқ бошлиди. Бундан бу ёнга оқ билан қорани, яхши билан ёмонни, нур билан сояни, қисқаси, тарихий ҳақиқатни аниқ идрок этиб, қадим, босшимиз керак. Негани, социализм қуриш деб, фахрланганимиз сароб бўлиб чиқди. Табиғат тажовуз қилиб, юртга фалокат келтирдик. Маънавий, бадний, тарихий қадриятларга нисбатан жаҳолат йўлини тутиб, шаккоклик қилдик. Энди эса минг таассуф билан ўтмишнинг қайғули сабоқларини эслаймиз.

Маълумки, ҳар қандай тарихий шаҳар довурида даставаб меъморий осор-атналар орқали таърифланади. Шу боис қадимий ёлдорликларга инсониятнинг эҳтироми балид. Совет ҳокимияти ҳам ўз фаолиятининг дастлабки босқичлариданоқ тарихий-маданӣ ёлдорликларини дахлсиз ҳалқ мулки деб, эълон қилган, обидаларини давлат муҳофазасига олганди. Осор-атналарини авайлаб-асрашга кайфият берилган. Шунақа кўра, ўтган давр мавқияда обидаларини таъмирлаш борасида анчагина самарали ишлар қилинди. Жумладан, бизнинг жумхуриятимизда ҳам қўллаб меъморий ёлдорликлар сақлаб қолинди. Қўлаётган миноралар асли ҳолига келтирилиб, гумбазу пештоқлар шифо топти. Аммо мен қўйда кўпчиликнинг эътиборидан четда қолган, аниқроғи, шу соҳа мутахассисларини изтирозга солиб келаетган баъзи муаммолар хусусида фикр қоритмоқчиман.

САМАРҚАНД — аниқ кўна, аниқ ораста шаҳар. Тарихи ҳам, таърифи ҳам дилин дол этади. У асрлар давомида ер ўзининг сайнаги деб ардоқлангани беиз эса. Мана бу гранит ҳайкалда Улуғбек рамиз муқассамашган. Тождор олим нигоҳи Самарқандга қараган, бутун вужуд таваққул ва изтирозда. Унинг хузурига таъзим билан борарканми, беихтиёр ҳаёлимизда замонаш хонанданинг таъсири хония янграгандай бўлади: «У қон йнглаб турар ҳар сафар, Мен дардимни кимга айтаман?»

Бу Улуғбек носидими, замонашнинг фарёдим? Эхуд Самарқанд қадимиятнинг ҳасратими? Билмадим. Аммо пастда ястаниб ётган нуруний шаҳар ёз пайтлари кўм-кўк довархатлар уммонига фарқ бўлгандай кўринади. Шийл түлчиллар орасида кўна бўйи чўзган минора, гумбаз, пештоқ кўзга қалинади. Булар Темир ва темирүйиллар даврида қад кўтарган Самарқанд обидалари.

Кўҳан — Чўпонота этагига туташ Снебарни билан қисман ҳошиялаган ўрамдаги қадимий шаҳар Мароканда Самарқанд хараблари — ҳозирги **АФРОСИЕВ** жойлашган. Сатҳи 218 гектар бўлган бу кўҳна шаҳар Искандар боқинчиларини, араб истилочиларини кўрган, улар томонидан жиддий жароҳат олган. Бир мисол: хондонлар ва ибодатхоналардаги қимматбаҳо тош, тилла ва кумуш билан безатилган, юксак санъат асарини бўлган ёғоч маъбудаларни истилочилар шаҳар майдонига түплаб, ёқиб юборганлар. Сўнгра маъбудалар қолдирин ўрндан жуذا күп тилла ва кумуш йнгиб олганлар. Ушанда минглаб ноёб санъат асарларини кули кўка совирилган. Салкам беш аср ўтган, обод шаҳар мўғуллар боқинидан яна бутунлай харабога айланган. Шу-шу боқица ўнганлар. Ҳозир археологик қўриқ деб эълон қилган улкан харабалар ана шу қадимий Самарқанд қолдиқларидир.

Шаҳар қолдиқларини археологик изиҳатдан қазиб ўрганиш бошлангани юз йилдан ошди. Айниқса, кейинги чорак аср давомида таъдид-қадимий шаҳар ўрндан жуذا күп ёлдорликлар топилди. Улар қаторида жоми масжид, подшоҳ саройи, уй-жойлар қолдиқлари, хумдон, ҳатто, тошқуна ҳам бор. Ана шу аниқоб таъсирий нақшу нигорлар топилган қадимий сарой қолдиқларини ўз ўрнида тизимда ҳукум сақлаб қолиш, таъмир этиш зоясида ҳукуматнинг махус қарори чиққан эди. Лекин қарор ижроси бутунлай бошқача бўлди. Топилмаганларни қораси қўрилмади, таъмир ҳам сақлаб қолиш қораси қўрилмади, таъмир ҳам этилмади. Ахиринча, таъсирий безаклар қўриқ олинди, сарой ўрни ташландиқ харабога айлантилди. Ҳозир музей ичига қисман қўйрилган қолдиқларни таъниб бўлмайди. Шу жойда иштиот керамикаси пиширилган ноёб ҳудудлардан бири топилган эди, у ҳам сақлаб қоллинмади. Эндилда Афросиёбин эънарт қилгани келган саяҳатларга бирор тайинли қадимий бинони кўрсатмайсизми. Бундай муаммолар қалишиб ётибди. Таажуб, Афросиёбиннинг эса, мутасаддиқ борми? Уни асраб-авайлаш учун зарур тадбирларни ким амалга оширад?

Шаҳри азмнинг қўқ марказида **РЕГИСТОН** салобат түнб турибди. Бу муқаддас қадимко ҳам асрлар давомида қўп дахшатларни бошидан кечирган. XVII аср иқтисодий ниқозоти даврида Улуғбек мадрасаси ташландиқ ҳолига келиб, ёввий ҳайраларга уя бўлган. Иаҳолат азуғимни тушуенса бўлади, лекин бизнинг маърифий давримизда мадраса хонақоҳи ошкларни ҳақи ҳам тақатна берк турганини қандай изоҳлаш мумкин? Хонақоҳда Улуғбек Мирзо ўз даврининг алломалари билан суҳбат қурган. Мударрис тайинланган. Бу даргоҳга Навоий ва Жомий каби улугларнинг ҳам қадмалари теккан. Ҳозир эса мадраса шимолий дархонаси цемент, алебастр, ёғоч каби қуриш материалари асралданган омборга айлантилдиб қўйилган.

Теғри, бир пайтлар бу ерда энг мураккаб таъмирлаш ишлари амалга оширилган: қий-шайтан ички минора қулашдан асраб қолинг, Лекин кейинги йилларда мадрасага эътибор ниқоятда сусайиб кетди. Ҳовли атрофидаги бинонинг ичкини қавати хужралари ни тиклаш ҳақидаги лойиҳа турли баҳоналар билан амалга ошмай ётибди.

Совет даврида Регистон ўраминида қатор ноёб обидалар, шу жумладан, подшоҳлар мақбараси ҳам бузиб ташланди, қабр тошлари музейларга ўғирлаб кетилди. Бир вақтлар Кўсарой жойлашган Арк-Далла тепасида қад кўтариб турган XIV асрнинг ноёб меъморий ёлдорлиги — Қўтб Чаҳордахум номини ол-

ган Нуриддин Басир мақбараси ҳам атайин портлатилди. Регистон атрофида ички улуг шoir — Алишер Навоий ва Абдурахмон Жомий ҳайкалларининг сарсон-саргардон бўлганини айтмай қўя қолайлик. Даставаб ҳайкалларини Улуғбек мадрасаси жанубига ўрнатилиш мўлжалланган эди. Кейинроқ улар Шердор мадрасасининг жануби шайри томонига, кўчага тексари қилиб қўнботарга қаратиб ўрнатилди. Бир неча йилдан сўнг шаҳар эъти-ларининг талабига кўра, ҳайкаллар яна ўрндан қўзғатилиб, кўҳна қалъанинг бир чеккасига, шароб заводига қаратиб жойлаштирилди. Шу боис кўнгли лавфалар түнчиди. Бундан кейин улуг алломаларининг ҳайкаллари яна наерга қўрчарки? Бу ёни номаълум. Лекин аслида бадийн жиҳатдан хом, шомша-шомариқ билан яратилган ҳайкал у жойдан бу жойга қанча кўчирилмасин, бари-бор, ҳақиқий санъат асарига айланмайди. Қолаверса, ҳар қандай ҳақиқий монументал ҳайкал муайян манзилга, шарт-шароитга мослаштириб тайерланади. «Кўчманчи ҳайкаллар» тақдирини эса монументал санъатимизнинг ҳозирги ахволи нақадар ноқорлигидан далолат беради.

ГҲРИ АМИР — Самарқанднинг муқаддас зиёратгоҳларидан. Бу ноёб меъморий обиданинг довури темирүйил хилхонаси сифатида оламга кетган. Эндилда эса унинг тақдирини ҳавф остида қолган. Ярим асрга муқаддам мақбара ҳовлиси атрофида олиб боришган археологик қазишмалар жараёнида чала очилган қадимий бино қолдиқлари ер сатҳидан анча чўқурилди. Шу боис сал кўп-роқ ёмғир ёгса, маҳалладан чиққан ёгин сувлари мақбара ҳовлисига йнгилиб, обода тағна сув эсяди. Ана шунинг оқибатида бино деворларининг пастки қисми захлаб кетган. Инчилобдан олдун мақбара тағнонасига «та-соидифан» сув тошиб кетгани асоратларини эса изоҳламга қўя қолайлик.

Шу ердаги археологик қазишмалар туғайди Амир Темирүйил набираси Муҳаммад Султон номи билан боғлиқ мадраса қолдиқлари түла очилганди. Лекин унинг қаршидаги хонақоҳ ер остида қолиб кетди. Наҳотки, келажак авлод мозийдан дарақ берувчи ягона меъморий иттибонинг түла саҳифаларини ўқий учун яна ярим аср кутуш лозим бўлса?

Гури Амрининг ёғинасида XV асрга онд яна бир ноёб ниқоятда нафис меъморий ёлдорлик **ОКСАРОН** мақбараси сақланиб қолган. Янги таъдиқлар бу бино амалам-бор Тошқўрғон — Чаҳар ичкарисидаги шоҳна уй биноси эканлигини тасдиқламоқда. Таассуфки, шундай аниқоб обода хусусий ҳовлилар орасида қолиб кетган. Ҳатто, Самарқанднинг 2500 йиллик тапталнаварлиги, тай-ёргарлик жараёнида ҳам уни хондонлар қамалидан кўтаришнинг иложи бўлмади. Чаҳар, яъни Гури Амр жойлашган манзил билан Қўҳна қалъа-Арк ичкарисидаги Амр Темир қароргоҳи — Кўсарой орасида **ШОХРОҲ** (Шоҳқўмағ) бўлган экан. Ҳозир ундан асар ҳам қолмаган. Шоҳроҳни қисман бўлиб, аниқдан яратиб йложиб бор. Аммо бу ҳақда Гури Амр режа-таклифларга мутлақо эътибор берилмастир. Ахиринча, Шоҳроҳ қўнда-лангига түсирилиб, қўлқаватли меҳмонхона қурилимоқда. Бу ҳам камлик қилганда, Рухоб мақбараси атрофида ҳам меҳмонхона барпо этиш мўлжалланмоқда. Бу тақлиф бутун-тиффоти XIX аср вақфомақсидан маълум бўлишича, Рухоб мақбараси ўз вақтида обод бонинг соғин түшмаси бўлган. Замонавий эънарт, мақбара-мозор атрофига беи-навий услубдаги меҳмонхона жойлаштириш шаккоклик, дахрийлик эмасми?

Афросиёб харабалари қаршидаги салобатли **БИБИХОНИМ** жоми масжиди асрлар давомида шаҳар кўрнига кўрқ қўшиб келган. Бироқ унинг ҳозирги ахволини кўрган кишини юраги эзилди. Масжид қаршида Биби-хоном номи билан боғлиқ бошқа бир мадраса қолдиқлари топилетган вақтда бу мубо-рак тарих қолдиқлари устига одатгаидек ҳеч қандай тартип-режасиз, шойшдиз равияда дўконлар қурилганига нима дейсиз? Афтидан, шаҳар бедарвоза бўлиб қолганга ўшайди. Боз устига, мадраса түридаги Бибихоном мақбарасини таъмирлаш ҳам ниқоятда қўзи-либ кетди. Бибихономнинг мўмийланган жа-сади Улуғ Гатан уруши йилларида Самар-қанд—Тошкент музейларида сарсон-саргар-дон бўлганга эса асло кечириб бўлмас ҳол-дир.

Баъзи таъдиқлар сабабли бутунгача фан оламида мақбара сифатида машҳур бўлиб қолган ноёб обода — **ИШРАТХОНА** аслида Амр Темир улоҳида иқлоб билан бунёд қилган боғлардан бири — Воғ Дилжубо ичкари-ли улугвор эшик бўлиб чиқди. У том матно-да меъморлиқ санъатининг юксак намуна-сидир. Амр Темир испан элчиларини кудди ана шу манзилда қабул қилган. Ҳозирги кунда у қув сайин түнчили бормоқда. Пеш-тоқи қулаш арафасида. Мудҳиш фалонатнинг олднин олинг учун бир неча йил муқаддам таъмир лойиҳаси тайерланганди. Аммо сиф-фатли чорси янги йўнглик баҳонасида бу иш пайсалга солиб келинмоқда. Хумдонда оддий ништ пишириш учун қулос усталар топил-маганига одамнинг ишонисни келмайд.

Ҳадемай, улуг алломаси Улуғбек таваллуд-дининг 600 йиллиги нишонларини билан айта-ди, сабат билан, Навоий таъбири билан айтади, «эби жаҳон» — **УЛУГБЕК РАСАДХОНА-СИНИ** тиклаш тақлифи ўртага қўйилмоқда.

Маълумки, бизнинг давримизда расадхона-нинг фағатгина ер ости қисми сақланиб қол-ган. Захириддин Муҳаммад Буворининг дало-лат беришича, расадхона уч ошйли бўлган. Лекин бинонинг ички ва таши қўриқли қандай бўлгани бизга ҳозиргача номаълум. Қолдиқларга қараганда, бинонг кўндалангига Фахри сеқтанги чорак доира шаклида кесиб ўтган. Бироқ расадхонани тиклаш зоясида Б. Засипкин, В. Нильсен, Г. Пугаченкова, М. Булатова сингари олимлар тақлиф этган фараз тартидаги тахминий лойиҳалар бир-биридан кескин фарқ қилиди. Қолаверса, ра-садхонанинг сақлаиб қолган қолдиқлари бе-иқис илмий обода, тахминларга асосланб, унинг устига баландлигидан 40 метрдан эиёд бўлган янги бинони қуриб қўйсақ, фан ола-мида шармада бўлишимиз тайин. Чунки ташиқ доира деворнинг сақлаиб қолган пастки қисми ниқоятда тор, келгисни атиги бир ярим гнштдан иборат. Бинобарин, расад-хона ташиқ девори иқота сифатида қурилган оддий девр бўлиб чиқса-чи? Таваққулигимиз қиримматга түшмайми? Нима бўлган-даём, таъмир ишлари тасодиқ ва зўрма-зў-ракиллигини кўтармайди. Халқаро Венеция

лаш... очиб қозил, шйрин сўзли, ҳушмуомала-ли бўл. Олим, фозил — одоб-ахлоқ, тарбия оғалари билан суҳбатлаш, уларнинг суҳбат-ларидан баҳраманд бўл!» Шайхнинг шу каби ўғитлари, қатор китоб-лари асосида неча-неча авлод тарбия топди. Мирзо Улуғбек Шайхнинг Гинждувондаги мақ-бараси қаршига аллома руҳига олиий ҳур-мат кўрсатиб аниқоб мадраса қурдирганди. Еш авлод тарбияси учун шайхнинг номи, ҳур-мати асрлар оша ниқоятда ибратли бўлиб келган эди. Бизнинг давримизда «атеистик» тарбия баҳонаси билан ўша муқаддас мақба-ра бир нечада тупроқ сургичлар ёрдамида текислаб ташланди. Давлат муҳофазасидаги мақбара топталди. Бундан олтиқ жоҳиллик бўлмас керак. Бузғунчиларнинг бош айб-дорлари кимлари? Уларда заррача одамгарчи-лик борми? Бунағ Улхаш воқеалар Бухорода оз бўлганми? Сомонийлар мақбараси каби минг йиллик нодр ёлдорлик остига сув қу-ийш ваҳшийлик эмасми?

ТАРИХ ТАҚОЗИСИ БИЛАН халқимиз маданиятига узвий боғланган қатор оби-далар она юртимиздан четда қолган, лекин **Пўлат ЗОҲИДОВ**

Ҳаритсининг таъкидлашича, «гипотеза-тахмин бошланган жойда ҳар қандай реставрация-таъмир тўхтатилиши керак». Айниқса, астро-номик аниқлиқни ўлчайдиган асоб таъмири-да ҳайбараналчалчиликка йўл қўймаслик ло-зим.

БУХОРО ОБИДАЛАРИ ҲАҚИДА фикр қоритадиган бўлсак, ҳасратимиздан чанг чиқади. Шу боис кўҳна шаҳарнинг ҳозирги мавқеига доир баъзи муаммоларининг эса-тиб ўтмоқчимиз.

Сирасини айтганда, Бухоро осор-атналари жиддий амалий ёрдамга муҳтож. Бу ҳақда турли давраларда ҳам, матбуотда ҳам анча-дан бери фикрлар билдирилмоқда, тақлифлар айтилмоқда. Шунга қарамай, бирор зарур чора-тадбир қўрилгани йўқ, вазият эса тобо-ра оғирлашиб бормоқда.

Ўтган йили Лондонда Ўрта Осиё мадания-тига бағишлаб ўтказилган давра баҳсида бир олим архивдан янги топилган хужжатлар асосида Бухоро шаҳри бошига асримизнинг 20-йилларида тушган инқилобий қулфатлар ҳақида сўзлаб, осор-атналар устида портла-тилган бомбалар келтирган фожиа ва вайро-нагаарчиликлар хусусида маълумот берди. Сал олдинроқ «Ешлик» журналда ҳам шундай мазмунда мақола босилган эди. Энди ўша ваҳшийликларнинг яна бир далили сифатида бошқа фотоҳужжатга эътиборингизни тор-томоқчимиз. Мана, «қувватли ислом» сифатида мўсар бўлган минг йиллик кўҳна Бухоро-нинг қиндиғида хитоб аломатидек ади қад кў-тарган минора. Уни Миноран Калон, Катта минор, Улуғ минор деб ардоқлашади. 800 йил мовайида оламни ҳайратга солиб келган бу обода инчилоб түфониди макруҳ бўлган, диёнатсиз саркарда фармони билан түта-тилган, замбарак ўқларидан галбирдек илма-тешиқ бўлган. Бу тарихга қаратиб отилган энг оғир тош эди. Аэропланлар шаҳар усти-да айланб, Арк тепасидаги амр саройи ва атрофдаги уй-жой биноларини бомбардимон қилганининг мудҳиш оқибатларини ҳозир ҳам қузатиш мумкин. Янги давр «бунёдкорлари» деғримиздаги ўз фаолиятларини ана шундай манқуртликлардан бошлаган эдилар. Бухоро нимсолида ўтмишимизнинг энг ардоқли, энг ноёб обидасини мўлжалла олгандилар.

Бухоро обидаларининг совет ҳокимияти давридаги тақдирини ҳам аниқлаш кечди. Бун-дан 20 йилча муқаддам Миноран Калон янги-нида түрт қаватли зардушлик комбинати қу-римоқчи бўлишди. Корхона техноложисига кў-ра, минора ёнидан қаланб бетон сеноя усти-га ўрнатилган тукумсиягон улкан сувдонга ўшаш сувхона зарур экан. Бу беаънаш лойиҳани маъқулловчи бир неча мажлислар бўлиб ўтди. Эътироз олдирганларнинг оғоҳ-лангиршишари нободат бўлингандай, лойиҳа таъмирлаш тасдиқланди. Ички ҳамки, би-нокорлар ҳомчўти бўйича комбинатга кана-лизациа, иссиқ-сувқув сув келтириш учун ту-проқ сургич тракторлар билан кўҳна шаҳар бағрини ёриб ўтиш керак экан. Шу баҳона бўлди-ю, комбинат қурилмади, Бухоро мар-кази бир фалокатдан холи қолди.

Кейинги йилларда яна-да дахшатли бир тақлиф пайдо бўлди. Москвалик меъморлар Миноран Калон янқида, Улуғбек ва Абдула-зизноҳ мадрасалари ёнбошида чет эллик сай-ёҳлар учун каттагина меҳмонхона комплекси қуриш режасини қўтариб чиқдилар. Режа аввал бошлиқлар томонидан тасдиқланди, кейин номинатига мутахассислар муқоамасига қўйилди. Оқибати маълум: юқоридан тас-диқланган лойиҳани танқид этиб, инкор қилиб бўлганми?

Хуллас, ҳар жиҳатдан хом, архитетураси Бухоро ёлдорликларига ёт бинолар лойиҳаси тасдиқланди. Бироқ бу сафар ҳам шаҳар марказига кириб бориш қийинлиги, бино қу-рилиши қимматга түшиши сабабли иш ор-гага сурилди. Кейинроқ СССР Бадий Акаде-мийаси сайёҳлар комплекси лойиҳасини му-қока қилиб, кўҳна Бухоро марказида бундай бинолар жойлашгани ваҳфий эканлиги, сайёҳ-лар шаҳар марказида истисмом қилиши қийинлиги ва бўлжак меҳмонхона қуриши қўнгидагидаек чиқмаганини таъкидлаб, лойиҳани маъқуллашга тавсия этмади. Шунга қарамай, ўша комплекс талабгорлари ҳали ҳам бор.

Хўш, Бухоро маркази келажакда қандай бўлади? Таассуфки, бу саволга тайинли жа-воб йўқ. Шаҳарнинг ривожланиш бош ре-жаси неча марта ишлаб чиқилган бўлса, ҳар гал унинг қадимий қисми масаласи деярли очиб қолдирилган. Сўнги пайтларда тақлиф этилган шаҳарни қайта тиклашга оид та-дбирлар эса мўтлақо амалга ошмастир. Маса-лан, Маданият вазирлиги ўтказган тавлоб асосида Ленин кўчасининг кўҳна шаҳарга қи-равершдаги қисминини қайта тиклаш тақлиф-лари қўриб чиқилганига бир неча йил бўлди. Ҳозир таъмир мақселари Бухорода чанг бо-сиб ётибди. Шаҳар марказидаги баъзи би-ноналар ўрннга қурилиши мўлжалланган бир-ички қаватли замонавий турар-жой бино-лари лойиҳаси ҳам қозғога қолиб кетди. Бу-хоролик мутасаддилар бу янглиқ тақлифлар-ни қўриб чиқинча ҳафсала қилмаётганларига ҳайролимиз.

Шарқнинг машҳур алломаларидан Шайх Абдуллоҳиқ Гинждувоний (XII аср) ўғлига на-сихат қилиб айтган экан: «Азиз ўғлим, ёмон-лар билан суҳбатдош бўлма, ҳаммата раҳм ва шафқат кўзи билан қара. Тамадан узоқ-

миз уларнинг тақдирини учун лоқайд бўлиши-миз мумкин эмас. Қадимги турк ёзувлари ёлдорликлари ичи-да энг машҳури Култегин қабри устига ўр-натилган баландлиги уч метрлик тош оба-обелискдир. Ўлжас Сулаймонов далолат бе-ришича, ҳозирги кунда бу ноёб ободан ҳар би-йлар ўч отиш учун нишон сифатида фой-даланетган эканлар. Қандай ваҳшийлик! Агар қуриб қилинса, ўша ёлдорликни музейга қўриб, ўрнча қўрқасини қўйиш мумкин. Тошкент мавзоиларида бирига шу каби ёл-дорлик ўрнатилса, қадимий хатти туркийга ҳайкал қўйилган бўларди. Энг муҳими, ўзеб-турк тилининг илчиларидан бўлган нодр ёл-дорлик тақдириланмаслиги шарт.

Хазрат Алишер Навоийнинг Ҳиротдаги мақ-бараси бундан бир неча йил бурун снارئ-лар портлаши натижасида вайрон бўлган, атрофига миналар кўмиб ташлангани боис ҳовир ҳам унинг янқинга боришнинг иложи йўқлигини элесак дахшатга түшамиз. Энг ачинарлиси, шoir таваллудининг 550 йилли-ги муносабати билан биз унинг қабрини эъна-рт қила олмайди, вайрон мақбарани түзатиб, ўпирилган хонаси саҳнини тозалашга яра-мадиқ. Лоқал, мақбара ахволини ифодоллов-чи фотомасини ҳам кўпчилик эътиборига ҳавола этмадик.

Кобулининг хушманзара манзилда Бобур Мирзо жисми ошйиб топган. Унинг қабри усти бетондан ишланган черепица — сопол томли шйшон. Бир неча йил аввал афғон қардошлар илтисоти билан ўзбек меъмор-лар бу тарихий боғни тартибга солиш, мақ-барани тиклаш режасини ишлаб чиқинди. Афсуски, ўзимизнинг мутасадди амалдорлар сўтскашлиги, ланжлгини сабабли хайрили иш-лар амалга ошмай қолди.

Фурқатнинг Ерентдаги қабри 1957 йил-да қайта таъмирланган, кичик боғсимга тик-ланганди. Мудҳиш «маданӣ инчилоб» дав-рида у бузиб ташланди, муқаддас тупроқ топталди. Эндилда қабр устида темир та-хта мунгайиб турибди.

Халқимиз азалдан ўз аллома фарзандлари ҳурматини жойига қўйиб, эъзозлаб келган, мутафаккир олим ушоирлар қабрлари усти-га улугвор ёлдорликлар қурган. Биз ҳам хайрили анъаналарини давом эттириб, Алишер Навоий ва Бобур мақбараларини таъмир этсак, Фурқат қабри устига мақбара курсак, саовба қолардик.

Хива Ичанқалъасининг энг мўътабар ва машҳур зиёратгоҳларидан бири халқ ораси-да авлиё номи билан ардоқланган мутафак-кир шoir Паҳлавон Маҳмуднинг қадимко мақбарасидир. Бу ерда Хива хонларининг кейинги бир силсиласи дафн этилган. Қар-рағки, совет даврида ана шу меъморий мажмуа устигн чирогини ёқиб, саҳнини супу-риб турган иқлоскарлардан холи этилиб, атеистик музейга айлантилди. Аҳолига ер-нинг айлинишини Фуко миятиғни орқали ўқитиш учун хонақоҳ гумбазни ичкарисига занлаган занжир боғланди, остига темир шовун осиди. Паҳлавон Маҳмуд халқ ҳур-мат-эъзозига сазовор эрксавор, ҳақиқат ва озолик учун курашчи, фалсафий ҳайёнома рубийлар муаллифи эканлиги етарли дара-жада тартиб қилинмади.

Юқоридagi каби хато-чамчиликларини бошқа тарихий шаҳарларимизда ҳам қузатиш мум-кин. Эеро, бош қотарабди муаммолар кўп, лекин уларни бағтараб этадиган амалий иш-қоралар йўқ. Уч йил бурун Ўзбекистон ССЖ Олий Ненгаш Хайтаий тарих ва маданият ёлдорликларини сақлаш ҳамда маданӣ ме-рордан тарбия востисати сифатида фойдалани-ши масаласини қўриб чиққан эди. Шунга кўра, депутатлар жойларда бўлиб, ёлдорлик-ларин сақлаш, ўрганиш ва таъмир этиш на-тикаларини атрофича ўрганиш, кейинги йн-гарида йил ичнда минглаб археологик ёлдор-ликлар ўнлаб меъморий, ишоношлар бузиб ташланганини аниқлаган эдилар. Натижаси нима бўлди? Камчиликлар түзатилимди? Топ-шириқлар бақардилими? Обидаларини асраш йўлида бирор ўғарини борми? Йўқ, бу са-волларга ижобий жаовоб топа оймайсиз.

Қадим Ювонистонда Герострат деган ким-са суҳрат қозонмоқ учун Диана маъбудига ўт қўйган экан, ном тарихда жаҳолат рамзи бўлиб қолди. Қолаб археологик ёлдорликлар-ни қўриб ташлаётган, осор-атналарини топ-таётган ҳозирги замон геростратларнинг эса биронтасининг ҳам номи халққа ошкор қи-лилмади. Ёлдорликларини асраб-авайлаш тү-рисидаги Ювонунинг таъсир сезилмайдиган, жойларда осор-атналарга дахлдор тартиб йўқ, сансоларлик авж олган. Соҳанинг ҳақи-қий жокуварларини жуذا озиқлик. Таъмирлаш ниқоятда оғсаб, пала-партиш, сифатсиз иш-лар кўлайиб бормоқда. Бунинг сабабини чет-дан эмас, таъмир устохонасининг ўзидан қи-дриш керак. Устохоналарда таъмир учун ниқоятда зарур бўлган чорси янш, сопол, қорин, сиркор яншт, ганч чиқариш ҳалигача дуруст йўлга қўйилмаган. Ганч ўрнига сувга ниқоятда чидамсиз алебастр қоритирма си-фатида ишлатилмоқда. Бундан ташқари, у-стохоналар замонавий техника, бинокорлик ме-ханизм-машиналари билан таъмирланмаган. Ангрн ва Самарқандда жумхуриятимиздаги барча таъмир устохоналарини чорси яншт билан таъмирландидаган заводалар қуриш зоя-сида таёйрланган лойиҳалар бир неча йил-дан буюн моторлаб ётибди. Боз устига, маҳ-сус таълим ва маляжга эта усталар, маҳ-сус камийиб бораляпти. Энг ишонил усталаримиз ҳам бу соҳани ташлаб, даромади дурустроқ бўлган майда қорхоналар, шахсий уй-жой қу-ришларига ўтиб кетаятилар.

ОСОР-АТИҚЛАРИНИ САҚЛАБ ҚОЛИШ мўдлом ҳўшреликни тақозо этади. Техни-ка тишларидан Колчаёв ҳайкаллари сақлаб қолинганини эсланг. Тош устун курсиси чиқ-маганда унинг орқасидаги аниқоб ҳайкаллар

ер билан яқсон бўларди. Бу демак, меъмо-рий ёлдорликларини оёқ ости қилиб, улар усти-га янги бинолар жойлаштириш режаларини түхташтишимиз керак. Агар қадимий Тошкент бағридан 140 метр кенгликдаги шоққўча ўта-диган бўлса, кўҳна шаҳар түзиб кетди дей-веринг. Шунсиз ҳам пойтахт Чоруссу янқини-даги Сирли масжид номли ноёб обидани сақ-лаб қолдиладик. Уни, у каби қолаб гузар масжидларини бузиб ташлашди. Андиқон ви-лоятидagi Имом ота мақбарасини бутунлай йнчиқтиб, ўрнига бошқа улчамдаги мақбара тиклашди. Бу қош кўман деб кўз чиңаришдан бошқа нарса эмас. Шундай бўлса-да, айбдорларга нисбатан чора қўрилгани йўқ. Ахиринча, ёлдорликларини сақлашга мутасадди ташкилотларнинг ўзи бу бузғунчиликни қў-лаб-қувватлаб турибди.

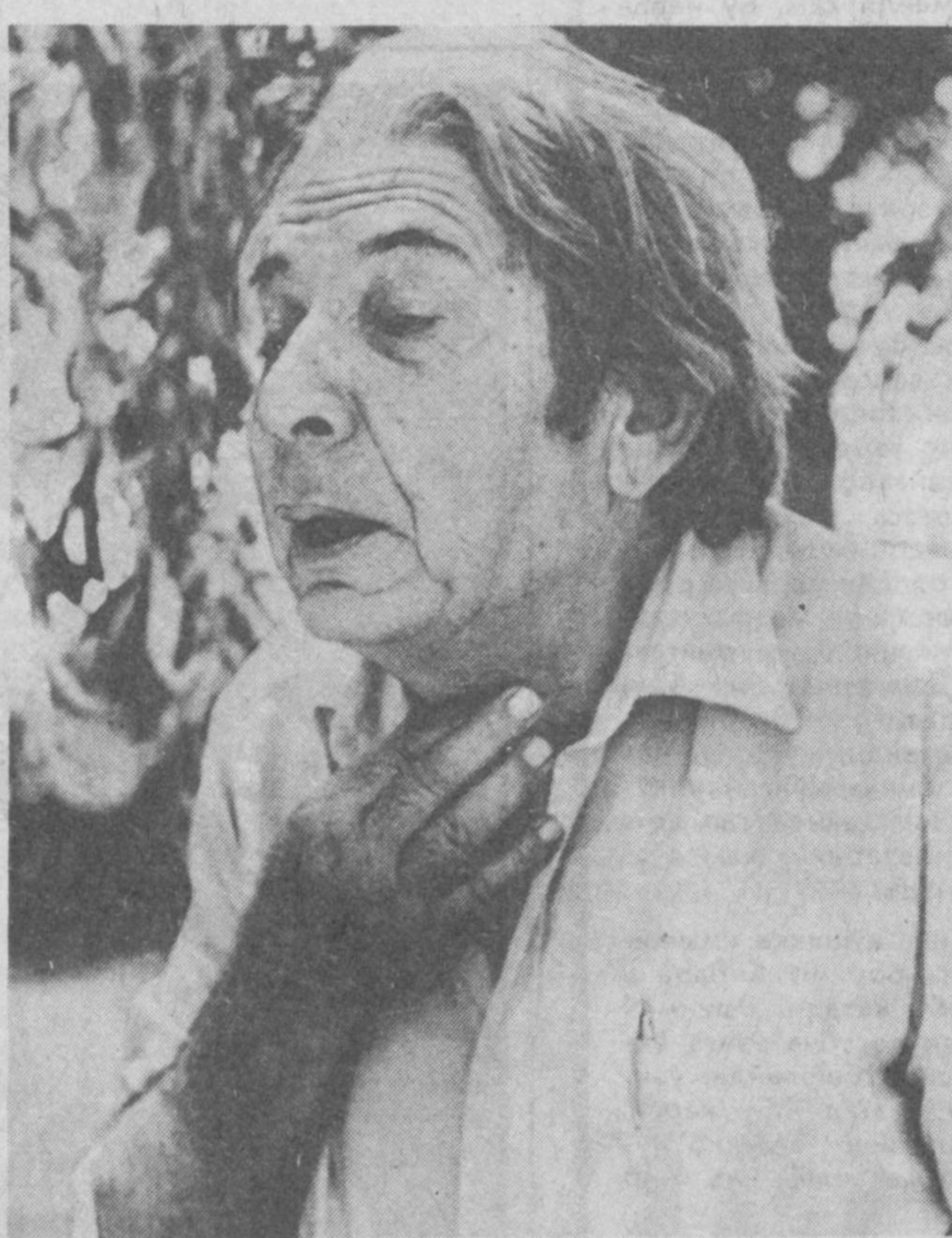
Жумхуриятимизда ёлдорликларини муҳофа-за қилиш, таъмирлаш ва улардан фойдаланиш иши қонирқаси аҳолига түшиб қолганлигини оссий сабаблардан бири маъмурий бошқарувда устма-уст түзилган қўш ҳоким-ликнинг вужудга келганлигидир. Ички илмий ишлаб чиқариш бош бошқармаси (улардан бирининг номи уаундан-узоқ; «Ўзбекистон маданият министрлигининг маданият ёлдор-ликларини муҳофаза этиш, таъмирлаш ва улардан фойдаланиш ҳамда таъсирий санъат, ёлдорлик ва монументлар қуриш ва таъмир этиш илмий ишлаб чиқариш Бош бошқарма-си»), ундан сў

ИХТИЁРИЙ ҚАМАЛ

Аввал хабар берганимиздек, коммунизмга ета олмаган халқ ёзувчиси, жумхуриятлараро аҳамиятга молик бева Саид Аҳмад «Гўштининг зарари» сарлавҳали ҳажвясини ёзиб бўлгач, бутун Дўрмонга эшиттириб «Бўлди, всё», деганидан сўнг биз қамал ҳолатини бекор қилган эдик. Езмай, ёзмай шунча ёзди, шуниси ҳам шукр, дея унганини қўлтиқлаб орқамизга қайтдик. Ортиқча зўрламайлик, ҳозир нима кўп — чалқаш закун кўп, яна бир кори ҳол юз бермасин, дегандик-да. Эҳ, аттанг, ишни сағал хом қилган эканмиз. Саид Аҳмад биздан кейин яна икки кун ихтиёрий равишда қамал ҳолатида ўтирибди. Шу йил кузда шоир Эркин Воҳидов гувоҳлигида домуллодан қарзга олган саккиз дона сабзини кўтариб дала ҳовлига Дадаҳон Нурий кириб келса, ҳамон мукка тушиб ёзиб ётганимиш. Мана оқибати:

Фотомухбиримиз С. МАҲКАМОВнинг изоҳсиз сурати

Саид АҲМАД

КОММУНИЗМ ҲАҚИДА ЎЙЛАР

Коммунизм шундай кучли нурки, қарсанг, қўзинг қамашиб, қайқа кетаётганини билмай қоласан.

Фуқароларга нон бермайдиган коммунизмдан зогора берадиган феодализм яхши.

Жумхуриятлар мустақиллик олди. Чернобыль Украинада, атом полигонни Семипалатинскда, суви қуриган Орол Ўзбекистонда қолди. Коммунизм қайси жумхуриятда қолдикини?

Коммунизм инкубатордан чиққан ҳўрога ўхшайди. На товунлик кўлгани олади, на тухум тугади. У фақат қичқаришни, шпор отишни билади.

Ўзга сайёралардан биронтасида коммунизм қурилганимиш? Қурилган бўлса шу пайтгача «Ердам беринглар!» — деган сигнал келарди.

Ҳар кимнинг ўз коммунизми бор. Арғистининг увзон олгани, беванинг эрга теккани, гўданиннг ҳўроқанд ялагани, бёзга ўбекларнинг она тилини унутгани — коммунизмга чиққани.

АЗИЗ ВА БОНАПАРТ

(ЁЗУВЧИЛАРИНИНГ ДЎРМОНДАГИ ИЖОД УНИДАН РЕПОРТАЖ)

АЗИЗ АБДУРАЗЗОҚ хона эшигини очиб билан ваннага суш шилдираётганини эшитди. Ичкарига кирди. Умишган битта бақалоқ шива устига жумракдан сув оқапти.

— Е, пирим! — деди Азиз ҳайратда.
У эрталаб нонустадан кейин кўчага чиқиб кетганида таксида магазинга магазин юриб, икки соат давомнда анаву ўлтирдан бирон шива тополмай қайтиб келаётган эди. Қаранг, худонинг ўзи бир шива бақалогидан юборилпти. Уни қўлига олди. Қоғози сузда ивиб хати ўчиб кетибди. Зар қонқонга қаради. Унда «Париж, Конж» деган сўзалар ёзилган. Бу албатта «Наполеон!» деган коняк бўлса керак, деб ўйлади у.

О, жуда қимматдан-ку! У шошиб ишанган бурма қўқоғини очмоқчи бўлди. Тўхтади. Шошма, балки биров янглишиб менинг хонамга ташлаб кетгандир. Ёзувчилар ижод уйининг хоналари бир хил. Қоронғи йўлакда рақамини илгаш ҳам қийин. Йўқ, эгаси бошқа.

Кўлида бир шива француз коняги чайқалиб турганда қайси мард ўзини тия олади. Азиз турди, турди, охири нафс солиб келди.

— Абдуразақов, — деди у ўзига ўзи. — Бошингга қўнган бахт қўшини калтак билан ҳайдама. Оч. Ич! Эгаси янглишган бўлса, ўзидан кўрсин. Нодон бўлмаса эримас Ташкент коняги етишиб сўм бўлиб турган пайтда шундоқ коняни Бироникнига ташлаб кетадими! Эгаси келмай туриб оч. Биринки кўлтумини захар бости қил.

У шундай дедими шива қўқоғини бураб оқди. Қоққок бир марта очилган экан, даров бурала қолди. Шива эганин хидлаб кўрди. Бай, бай, бай! Хиди бўйига етган қизнинг бўйиндан келадиган ҳўрага ўхшайди-я!

Шивани дераздан тушиб турган оғотб нурига солиб кўрди. Биром тиниқлик, орқа томондаги жами нарса анёқ кўринади-я. У битта пилебани тўлдириб қўйди. Кўркиб-қўркиб битта ҳўлапти. Томоғига, бўзига атир ҳиди урилди. Пилебани бир симиришда бўшати. Боши бир ёқимли гаврагисиди. Иккинчи пилебани кейин қўлига «Чўли ирок» қуйиб келди. Учинчи пилебани кейин Бржежинский пленумдаги нути эшитилди. Протез тишининг шақиллаши Қараҳон Дадаев чирмандесининг тарақлишини эслагди. Кейинги икки пилебаси унга шундай роҳат бағишладики, худди уйланган кунининг эртасиданги оқшом лаззати қайтиб келгандек.

Эшик очилиб, Азизов, деган товув келди. У бошини кўтариб эшикка қаради. Унда бошига кемани тўнтариб кийгандек қаллоқ билан Бонапарт Наполеон турарди.

— Э, Азиз, бормисан, жуда соғинтирддинг-ку. Мисе Холмирзаевни Бойсунда кўрган дим, айтдимки? Айтган бўлса дуруст, отасига раҳмат. У келиб диванга ўтирди. Азизнинг мош-турунчи соқолларига меҳр билан боқди. Алпдек қомастига қараб кўзларини ўйнади.

— Кел азизим, шу тарихий учрашувимиз учун биттадан отайлик. Борими?
— Йўқ-да, оғайни! — деди Азиз дўстидан ҳижолат чекиб.
— Бўлмаса Қибрайга чиқиб, дўкондан олиб кела қол, — деди Бонапарт Наполеон қалпоғини диванга бепаро ташлар экан.
— Кечирасан, мисе Бонапарт. Пул йўқроқ.
— Сенда қанчон пул бўлгандики, энди бўлади, — деди ўпкалаб. — Ҳамид Фуломникига, Асқадникига, Пиримқулникига бор. Биттагина шивани сендан аямас. Бир шива арак одамнинг жонимки...

— Азиз астойдил кўйиниб гапира бошлади.
— Шунчага дейсану, Бонапартки, Ҳамид Фуломникига, Симонов, Асқадникига Мустанг, Раҳмонникига, Пиримқулникига бор. Биттагина шивани сендан аямас. Бир шива арак одамнинг жонимки...

— Мени ўша ландавурга тенг қилдингми? Бунақа гапни иккинчи оғзингга олма. У хасиснинг ордени темирдан эди. Меники олтин. Бриллиант бежамлари бор. Ун мингга кетди.

— Э-деди Азиз ҳафсаласиз пир бўлиб. — Утган бозорда Людвиг XII нинг орденини зўрға икки ю» эллика сотганим.

— Мени ўша ландавурга тенг қилдингми? Бунақа гапни иккинчи оғзингга олма. У хасиснинг ордени темирдан эди. Меники олтин. Бриллиант бежамлари бор. Ун мингга кетди.

— Оббо, — деди афсусланиб Наполеон. — Бўлмаса Толикникига бир этиб бориб кел. У қўли очик мард одам.
— Беш кундан бери девоний Машраб билан иккови жазавгаги тушиб кўчаларни, чойхоналарни бошига кўтариб гавал қўлиб юришибти.

— Бўлмаса Мирмуҳсиникига бор. Мени танийди. Кисловодқда бирга дам олганмиш. Йўқ, демайди. Бу масалада у жуда мард.

— Илоҳи йўқ, — деди Азиз афсусланиб. — Мирмуҳсин аканикида Хоразмшох, Темир Малек, Жалолдидлар ўтиришилпти. Ҳозир у ерда матбуот конференцияси бўляпти. Яқинига йўл бўлмайди.

— Бонапартнинг жаҳли чиқиб кетди.
— Қоғоз тақчиллигидан фойдаланиб ҳаммадан оғзини адабийга ўтиб кетдиларинг, шекилди. Бор. Оқил Екуваннинг олдига бор. Бермасе ҳафа бўлишимни айт.

— У роман ёзман, деб Искандар Зулқарнайини қақирган экан. Уч кундан бери эшикни бекитиб галпашгани галпашган. Ҳаммаёқ қилч-қалқонга тўлиб кетган.
Утмамов энгашиб унинг юзига қаради. Қарадию кўркиб кетди. Мехмон уч марта тейиллаб айтган иш бошланганга ўхшайди. «Ужакон, сизга нима бўлди, деб қўлтигини кўтарди.

— Менинг хонамда Кутузовнинг тепкисини еса ҳам одам бўлмаган ахлак, афсерист Наполеон ўтирипти. Ҳайдаги, уни!
— Ҳўп, ҳўп, ужақон, Наполеон экан-ку, Гитлер бўлса ҳам Нюрнберггача қўниб борганим бўлсин.
Азиз кудли. Бу кулги соғ одамнинг кулгисига унчалик ўхшамасди.

— Бонапарт қўлиниб қолди. Энди нима қилиш керак, деган савол кўз олдига кўндаланг туриб қолди.
— Менга қара, Абдулазиз, шу яқин ўртада Абдулазиз Қажарнинг боғини олган бир ёзувчи бор дейишди. Шундан топиламанми?

— Топилади. Унда ҳар хилдан бор. Фақат валютата берлади.
— Долларгами, лирагами ё франкка.
У шундай деб чўнтақларини титкилай бошлади. Анча уринди. Бирон чақа қимади.
— Хотиним, ярамас, чўнтақимни қоқлаб қўйган экан.

ХАТ ВА ШАРҲ

Редакцияга Косонсойлик Абдуваққос Сангинов деган ўртоқдан қуйдагига маъмуриятда хат келди.

«...Бу ўртоқ газетангизда босилган мақолада, коммунизмга етолманган халқ ёзувчиси, деб имзо қўйишти. Хўш, ҳамма этгану, битта шу киши етолманган эканларми? Мантиқини қаранг».

Редакция мақола эгасига мурожаат қилиб, жавоб беришини сўради. У ўз жавобига қуйдагиларни айтди: «Ўртоқ Сангинов янглиштирапти. Орамизда коммунизмга етганлар анчагина. Масалан менинг Бойдода деган қассоб тоғам ҳозир маза қилиб коммунизмга янглишпти. Ишонмасанглар уйига кириб кўринглар. Оғзингиз очилиб қолади...»

Ундан ташқари шаҳримиздаги култовар магазинининг директори Қамзақон ака ҳам июнь ойида коммунизмга етган эди. Чанувдан бўлиб август ойида уни коммунизмдан қайтариб олиб келишди. Худо хоҳласа, у ўшанақиси коммунизмга ўтиб кетади.

«Икки қозон» клубининг маданият саройида лавна тўғулиқ йиллариде бечора халқ истеъмол қилган таомлар кўргазмаси очилди.

Унда доғурма жуҗа, лағмон, қазил палов, нўхотли палов, манги, кабоб, норини, қобили шўрва, нон маҳсулотларидан — ширмой нон, уйғурча гижда нон, ёғли патира, уч бурҷак сомоса, пармуда сомоса, қўшалоқ сомоса, сомбусайи қириқ каби таом маҳсулотларидан намуналар намойиш қилинади.

Коллектив бўлиб кириш учун буюртмалар қабул қилинмоқда.

ЭСЛАТМА: Кўргазма заляга қошиқ, виька ва қафир билан кириш тақиқланади.

Унда доғурма жуҗа, лағмон, қазил палов, нўхотли палов, манги, кабоб, норини, қобили шўрва, нон маҳсулотларидан — ширмой нон, уйғурча гижда нон, ёғли патира, уч бурҷак сомоса, пармуда сомоса, қўшалоқ сомоса, сомбусайи қириқ каби таом маҳсулотларидан намуналар намойиш қилинади.

Коллектив бўлиб кириш учун буюртмалар қабул қилинмоқда.

ЭСЛАТМА: Кўргазма заляга қошиқ, виька ва қафир билан кириш тақиқланади.

Унда доғурма жуҗа, лағмон, қазил палов, нўхотли палов, манги, кабоб, норини, қобили шўрва, нон маҳсулотларидан — ширмой нон, уйғурча гижда нон, ёғли патира, уч бурҷак сомоса, пармуда сомоса, қўшалоқ сомоса, сомбусайи қириқ каби таом маҳсулотларидан намуналар намойиш қилинади.

ИШ ТАШЛАШ

Шаҳримизнинг энг катта гўшт комбинатида беш кун динки, сурункасига иш ташлаш давом этмоқда. Улар гўштнинг қимматлашиб кетгани тўғрисида иш ташлашга мажбур бўлдилар. Бозорда гўшт нархининг ошиб кетишига комбинат дарвозаси олдида турадиган қоровуллар айбдор, деган хулосага келдилар.

Стачком раиси маъмурият олдида қоровуллар алмаштирилсин, деган талаб қўйди. Иш ташлашнинг олтинчи кун маъмурият ишчилар талабини қондиришга мажбур бўлди.

Қоровуллар бўшатилиди, улар ўрнига комбинат оталингандаги кўз оғизлар жамияти аъзоларидан йигирма киши ишга қабул қилинди.

Ҳозир комбинатда ҳам, гўшт бозорида ҳам ҳаёт нормал давом этмоқда.

Ҳаҳ жойида. Ҳали қириндан ошмаган, башарасида битта ҳам ажин йўқ. Жуда мен боп авл экан. Унга сузалиб туриб, олганим бўлиб дедим. У бўлса эртага МВДа совчи юборинг, улар министрининг олдида кириб, подполковник Холдоровга соловчилик келдик, деб айтишини, деди.

Бир қошиқ қилдим. Улай агар, бунақа қониша ОБХСнинг ити ҳам етолмайди.

А. САИДИЙ
Паспорт — IV ЮС 669926.
Тошкент шаҳри.

КҲИМАР ДАВЛАТ

Кўп сонли газетхонларимиздан келаятган бу доллар масалага жавоб берамиз: Етим болалар, Кимсасиз қариялар, Ногиронлар, Опера театри, Онаси туғиб, ташлаб кетган гўдаклар, Филармониянинг хор напел-лиси, Михаил Сергеевич Горбачев, Сисейи бошлана сўраб келган чет эллик ароболар.

КАМАРЛАНИ
Катта йғинида менга, ўтган 1991 йилнинг энг машҳур кишини ном, деган савол тушди. Минг ҳижро-латлик билан қиришири-буари: «Ўзим», дедим. Залда ўтирган буфетчи-

нинг жемпер олиб бермоқчи эдим. Энди нима қилсам бўлади. Уч-тўрт кун хотинимга кўримай ишхонада ётиб юрсаммикан?

Ун кун ўтиб бир хат келди. «Азиз биродарим, Сенга бир қайғули хабар етказишимдан хижолатданман. Кеча автомобил туғнашувиде ҳалок бўлдим. Алвидо, дўстим».

Ана шундан кейин етти юз сўмдан ажраганимни билдим. Хотинимга таъзия из-хор қилдим.

ЭЪЛОН

«Икки қозон» клубининг маданият саройида лавна тўғулиқ йиллариде бечора халқ истеъмол қилган таомлар кўргазмаси очилди.

Унда доғурма жуҗа, лағмон, қазил палов, нўхотли палов, манги, кабоб, норини, қобили шўрва, нон маҳсулотларидан — ширмой нон, уйғурча гижда нон, ёғли патира, уч бурҷак сомоса, пармуда сомоса, қўшалоқ сомоса, сомбусайи қириқ каби таом маҳсулотларидан намуналар намойиш қилинади.

Коллектив бўлиб кириш учун буюртмалар қабул қилинмоқда.

ЭСЛАТМА: Кўргазма заляга қошиқ, виька ва қафир билан кириш тақиқланади.

Унда доғурма жуҗа, лағмон, қазил палов, нўхотли палов, манги, кабоб, норини, қобили шўрва, нон маҳсулотларидан — ширмой нон, уйғурча гижда нон, ёғли патира, уч бурҷак сомоса, пармуда сомоса, қўшалоқ сомоса, сомбусайи қириқ каби таом маҳсулотларидан намуналар намойиш қилинади.

Коллектив бўлиб кириш учун буюртмалар қабул қилинмоқда.

ЭСЛАТМА: Кўргазма заляга қошиқ, виька ва қафир билан кириш тақиқланади.

Унда доғурма жуҗа, лағмон, қазил палов, нўхотли палов, манги, кабоб, норини, қобили шўрва, нон маҳсулотларидан — ширмой нон, уйғурча гижда нон, ёғли патира, уч бурҷак сомоса, пармуда сомоса, қўшалоқ сомоса, сомбусайи қириқ каби таом маҳсулотларидан намуналар намойиш қилинади.

Коллектив бўлиб кириш учун буюртмалар қабул қилинмоқда.

ЭСЛАТМА: Кўргазма заляга қошиқ, виька ва қафир билан кириш тақиқланади.

Унда доғурма жуҗа, лағмон, қазил палов, нўхотли палов, манги, кабоб, норини, қобили шўрва, нон маҳсулотларидан — ширмой нон, уйғурча гижда нон, ёғли патира, уч бурҷак сомоса, пармуда сомоса, қўшалоқ сомоса, сомбусайи қириқ каби таом маҳсулотларидан намуналар намойиш қилинади.

Унда доғурма жуҗа, лағмон, қазил палов, нўхотли палов, манги, кабоб, норини, қобили шўрва, нон маҳсулотларидан — ширмой нон, уйғурча гижда нон, ёғли патира, уч бурҷак сомоса, пармуда сомоса, қўшалоқ сомоса, сомбусайи қириқ каби таом маҳсулотларидан намуналар намойиш қилинади.

ХАТ ВА ШАРҲ

Редакцияга Косонсойлик Абдуваққос Сангинов деган ўртоқдан қуйдагига маъмуриятда хат келди.

«...Бу ўртоқ газетангизда босилган мақолада, коммунизмга етолманган халқ ёзувчиси, деб имзо қўйишти. Хўш, ҳамма этгану, битта шу киши етолманган эканларми? Мантиқини қаранг».

Редакция мақола эгасига мурожаат қилиб, жавоб беришини сўради. У ўз жавобига қуйдагиларни айтди: «Ўртоқ Сангинов янглиштирапти. Орамизда коммунизмга етганлар анчагина. Масалан менинг Бойдода деган қассоб тоғам ҳозир маза қилиб коммунизмга янглишпти. Ишонмасанглар уйига кириб кўринглар. Оғзингиз очилиб қолади...»

Ундан ташқари шаҳримиздаги култовар магазинининг директори Қамзақон ака ҳам июнь ойида коммунизмга етган эди. Чанувдан бўлиб август ойида уни коммунизмдан қайтариб олиб келишди. Худо хоҳласа, у ўшанақиси коммунизмга ўтиб кетади.

«Икки қозон» клубининг маданият саройида лавна тўғулиқ йиллариде бечора халқ истеъмол қилган таомлар кўргазмаси очилди.

Унда доғурма жуҗа, лағмон, қазил палов, нўхотли палов, манги, кабоб, норини, қобили шўрва, нон маҳсулотларидан — ширмой нон, уйғурча гижда нон, ёғли патира, уч бурҷак сомоса, пармуда сомоса, қўшалоқ сомоса, сомбусайи қириқ каби таом маҳсулотларидан намуналар намойиш қилинади.

Коллектив бўлиб кириш учун буюртмалар қабул қилинмоқда.

ЭСЛАТМА: Кўргазма заляга қошиқ, виька ва қафир билан кириш тақиқланади.

Унда доғурма жуҗа, лағмон, қазил палов, нўхотли палов, манги, кабоб, норини, қобили шўрва, нон маҳсулотларидан — ширмой нон, уйғурча гижда нон, ёғли патира, уч бурҷак сомоса, пармуда сомоса, қўшалоқ сомоса, сомбусайи қириқ каби таом маҳсулотларидан намуналар намойиш қилинади.

Коллектив бўлиб кириш учун буюртмалар қабул қилинмоқда.

ЭСЛАТМА: Кўргазма заляга қошиқ, виька ва қафир билан кириш тақиқланади.

Унда доғурма жуҗа, лағмон, қазил палов, нўхотли палов, манги, кабоб, норини, қобили шўрва, нон маҳсулотларидан — ширмой нон, уйғурча гижда нон, ёғли патира, уч бурҷак сомоса, пармуда сомоса, қўшалоқ сомоса, сомбусайи қириқ каби таом маҳсулотларидан намуналар намойиш қилинади.

КҲИМАР ДАВЛАТ

Кўп сонли газетхонларимиздан келаятган бу доллар масалага жавоб берамиз: Етим болалар, Кимсасиз қариялар, Ногиронлар, Опера театри, Онаси туғиб, ташлаб кетган гўдаклар, Филармониянинг хор напел-лиси, Михаил Сергеевич Горбачев, Сисейи бошлана сўраб келган чет эллик ароболар.

КАМАРЛАНИ
Катта йғинида менга, ўтган 1991 йилнинг энг машҳур кишини ном, деган савол тушди. Минг ҳижро-латлик билан қиришири-буари: «Ўзим», дедим. Залда ўтирган буфетчи-

нинг жемпер олиб бермоқчи эдим. Энди нима қилсам бўлади. Уч-тўрт кун хотинимга кўримай ишхонада ётиб юрсаммикан?

Ун кун ўтиб бир хат келди. «Азиз биродарим, Сенга бир қайғули хабар етказишимдан хижолатданман. Кеча автомобил туғнашувиде ҳалок бўлдим. Алвидо, дўстим».

Ана шундан кейин етти юз сўмдан ажраганимни билдим. Хотинимга таъзия из-хор қилдим.

Унда доғурма жуҗа, лағмон, қазил палов, нўхотли палов, манги, кабоб, норини, қобили шўрва, нон маҳсулотларидан — ширмой нон, уйғурча гижда нон, ёғли патира, уч бурҷак сомоса, пармуда сомоса, қўшалоқ сомоса, сомбусайи қириқ каби таом маҳсулотларидан намуналар намойиш қилинади.

Коллектив бўлиб кириш учун буюртмалар қабул қилинмоқда.

ЭСЛАТМА: Кўргазма заляга қошиқ, виька ва қафир билан кириш тақиқланади.

Унда доғурма жуҗа, лағмон, қазил палов, нўхотли палов, манги, кабоб, норини, қобили шўрва, нон маҳсулотларидан — ширмой нон, уйғурча гижда нон, ёғли патира, уч бурҷак сомоса, пармуда сомоса, қўшалоқ сомоса, сомбусайи қириқ каби таом маҳсулотларидан намуналар намойиш қилинади.

Коллектив бўлиб кириш учун буюртмалар қабул қилинмоқда.

ЭСЛАТМА: Кўргазма заляга қошиқ, виька ва қафир билан кириш тақиқланади.

Унда доғурма жуҗа, лағмон, қазил палов, нўхотли палов, манги, кабоб, норини, қобили шўрва, нон маҳсулотларидан — ширмой нон, уйғурча гижда нон, ёғли патира, уч бурҷак сомоса, пармуда сомоса, қўшалоқ сомоса, сомбусайи қириқ каби таом маҳсулотларидан намуналар намойиш қилинади.

КҲИМАР ДАВЛАТ

Кўп сонли газетхонларимиздан келаятган бу доллар масалага жавоб берамиз: Етим болалар, Кимсасиз қариялар, Ногиронлар, Опера театри, Онаси туғиб, ташлаб кетган гўдаклар, Филармониянинг хор напел-лиси, Михаил Сергеевич Горбачев, Сисейи бошлана сўраб келган чет эллик ароболар.

КАМАРЛАНИ
Катта йғинида менга, ўтган 1991 йилнинг энг машҳур кишини ном, деган савол тушди. Минг ҳижро-латлик билан қиришири-буари: «Ўзим», дедим. Залда ўтирган буфетчи-

нинг жемпер олиб бермоқчи эдим. Энди нима қилсам бўлади. Уч-тўрт кун хотинимга кўримай ишхонада ётиб юрсаммикан?

Ун кун ўтиб бир хат келди. «Аз